

Genusperspektiv i museer

En omvärldsbevakning

Lotta Fernstål



JÄMUS ●

GENUSPERSPEKTIV I MUSEER
EN OMVÄRLDSBEVAKNING

LOTTA FERNSTÅL

JÄMUSPROJEKTET RAPPORT I



HISTORISKA
MUSEET

Statens historiska museer
box 5428
114 84 Stockholm
www.historiska.se

OMSLAGSBILDEN

Besökare i Historiska museets utställning *Sveriges historia*. Foto av Ulf Bodin på Flickr.
Licensierat CC BY-NC-SA 2.0

INNEHÅLL

Genusdojorna på i museisverige - förord av Katty Hauptman.....	7
Inledning	9
Rapportens upplägg och metod	9
Stickprov på omvärlden.....	10
Jämställdhet och HBT– forskningsläget	11
Jämställdhet och genus	11
HBT + Q	11
Litteratur	13
Det bekönade museet.....	13
Genuskonstruktioner och museer.....	14
Handboken och Upplandsmuseet.....	15
Vidare användning av handboken.....	15
Gender, Sexuality, and Museums.....	16
Utställningar	17
Arbetets museum.....	17
Museum Anna Nordlander	18
Upplandsmuseet.....	18
Historiska museet.....	18
Etnografiska museet.....	19
Tillfälliga utställningar och särskilda satsningar	20
Pridefestivalen och museerna i Stockholm	22
§1 – Artikel ett/Article One.....	23
The Unstraight Museum	24
Schwules Museum och GLBT History Museum.....	24
Pedagogik och publik verksamhet	25
Möjligheter och problematik.....	25
Museum Anna Nordlander	26
Historiska museet.....	27
Upplandsmuseet.....	27
Jamtli – länsmuseum i Jämtlands län	28
Livruskammaren	28
Hallwylska museet.....	29
Armémusem	29
Pridefestivalen och visningar	30
Insamling och samlingar	31
Beforskning av egna samlingar och insamlingspraktiker.....	31
Insamling – särskilda tillägg eller strukturella förändringar	32
Kataloger och klassificering.....	34

Outline Genus	34
Outline - kulturell identitet.....	34
Upplandsmuseet och kompletteringar till Outline/OCM.....	35
HBTQ-klassificeringar – anakronism och fixeringar.....	35
Tillgängliggörande och synliggörande.....	35
Vård av samlingar, värderingar	36
Utredning, nätverk, universitet.....	37
Genus på museer och Rum för genus.....	37
Föreningar och nätverk med genusanknytning.....	38
Genus i museer.....	38
Lokalt nätverk på Sjöhistoriska museet.....	39
DEA-föreningen för kvinnohistoriskt museum.....	39
Nätverket Kvinnohistoriskt forum.....	40
Genus vid universitet	40
Museologi vid universitet.....	41
Avslutning.....	43
Internationella perspektiv	44
Samverkan	44
Referenser	45
Bilaga 1. Sammanfattning av JÄMUS workshop <i>Vi vill ha jämställda museer!</i> 31 maj 2011. Katty Hauptman & Susanna Rappe George.....	53
Bilaga 2. Upprop om genussatsningar	61

GENUSDOJORNA PÅ I MUSEISVERIGE

FÖRORD AV KATTY HAUPTMAN

Behöver alla museichefer genusutbildning och tar museerna vara på den genuskompetens som faktiskt finns? Kan samlingar användas för att ifrågasätta normer och blir genusmedvetna utställningar tråkiga? Det här är bara några av de brännande frågor som har diskuterats sedan Statens historiska museer fick regeringsuppdraget för ökad jämställdhet i museisektorn (JÄMUS).

JÄMUS arbetsgrupp består av Katty Hauptman som projektledare, samt Lotta Fernstål, Malin Grundberg, Li Kolker och Fredrik Svanberg på Historiska museet. Vi satte igång med arbetet att ”ta fram underlag och utveckla metoder för mer jämställd representation i utställningar och samlingar” under våren 2011.

Vi har använt den första projekttiden framförallt till att lyssna, spana och samtala med olika aktörer i vår närvärld. Den här rapporten redovisar delar av detta arbete i form av Lotta Fernståls omvärldsbevakning. Hon har gjort en gedigen snabbskanning av den information om genusarbete på museer som finns lätt åtkomlig för den som letar. Det är inte tu tal om att mycket redan nu görs runt om i landet, men ibland är det tyvärr osynliggjort på hemsidorna. Klart är att det finns många projekt att inspireras av och en hel del lärdomar att dela. Rapporten *Genusperspektiv i museer – en omvärldsbevakning* har skrivits i första hand för att vara underlag för JÄMUS vidare projektupplägg. Men vår förhoppning är att den också kan vara till nytta för fler.

Vi vet att det finns många engagerade personer, något som visade sig den 31 maj 2011 då vi arrangerade en hearing med rubriken *Vi vill ha jämställda museer!* Trots kort framförhållning samlades ett 80-tal personer för att ta del av föreläsningar och med stort engagemang diskutera genus och museer. Ännu fler har i efterhand sett föreläsningarna via webben www.historiska.se/jamus. JÄMUS-projektet fick den flygande start som vi önskade oss.

Huvudsyftet med hearingdagen var dels att vi alla skulle låta oss inspireras av föreläsningar och diskussioner, dels att lyssna in de konkreta problem, behov och idéer som lades upp på bordet av deltagarna. Öronen var vidöppna.

Hearingen avslutades med en workshop där deltagarna gruppvis fick bidra med sina förslag till metoder för genusarbete och samtidigt lista de största utmaningarna vi har att tampas med. Resultatet har JÄMUS-gruppen tagit in i det fortsatta arbetet med att formulera delprojekt inom fokusområdena *samlingar, utställningar* och *kunskapslyft*.

Sist i denna rapport finns en sammanfattning av workshopen. I allmänhet genomsyras gruppernas förslag av att genusarbete måste integreras i alla delar av museets verksamhet. Det är ett gemensamt ansvar där var och en måste tänka över vad som behövs utifrån sin position och sina förutsättningar. Det räcker inte att utställningen har skapats genusmedvetet om marknadsföringen talar ett annat språk, eller att chefen förespråkar jämställdhet om delar av personalen uttrycker andra värderingar. Detsamma gäller förstås hur museerna samlar. Föremålen förmedlar inte neutral information, det är människor som katalogiserar och väljer vad som ska bevaras och förmedlas.

Museer är viktiga samhällsinstitutioner som har potential att påverka och ifrågasätta invanda tankemönster hos besökarna. Hit går man för att lära och uppleva med alla sinnen.

Regeringsuppdraget förvaltas bäst genom att vi på allvar nyttjar de speciella förutsättningar som museiinstitutionerna har att kombinera teoretisk medvetenhet med praktik i verksamheten. I sitt välkomstanförande på hearingen gav Lars Amréus en bild av vad som krävs för att genusarbetet ska få genomslag på museerna - hjärta, hjärna och gympadojor. Så nu är det dags att kavla upp ärmarna och se till att snöra på genusdojorna!

Katty Hauptman, Projektledare JÄMUS

JÄMUS arbete kan följas och diskuteras på dessa webbsidor:

www.historiska.se/jamus

www.sverigemuseer.ning.com/group/jmus

INLEDNING

I mars 2011 gav regeringen Statens historiska museer (SHMM) i uppdrag att ta fram underlag och utveckla metoder för en mer jämställd representation i museers samlingar och utställningar (Ku2011/557/KA/SHM dnr 620-217-2011). Det långsiktiga målet med satsningen är att öka museernas arbete med att belysa och ge nya perspektiv på sina samlingar och utställningar utifrån jämställdhetsaspekter. SHMM ska ta fram underlag och utveckla nya metoder för hur jämställdhetsaspekter kan få större genomslagskraft i museernas verksamhet. SHMM:s ledningsgrupp har valt att tolka jämställd representation som *jämställdhet mellan könen samt HBT-fältet*.

Projektet har förlagts till Historiska museet och projektetgruppens arbete startade i början av april 2011. Projektet kallas JÄMUS. För att fånga upp behoven rörande jämställdhet och HBT i museisverige anordnades en hearing den 31:a maj med föredragshållare, åhörare och workshop. Föredragshållarnas bidrag webbsändes och kan ses i efterhand: <http://www.historiska.se/jamus>. Resultat från workshopen redovisas i föreliggande rapport (Bilaga 1) men framför allt görs denna omvärldsbevakning för att skapa en vidare bild av hur situationen ser ut, vad som pågår och vad som har gjorts på senaste tiden rörande jämställdhet, HBT- och genussatsningar på museer. Syftet är att skapa ett underlag för projektet att ta avstamp ifrån för att, i kombination med deltagarnas idéer från workshop 31 maj, gå vidare med projektets innehåll och upplägg.

RAPPORTENS UPPLÄGG OCH METOD

Vad har gjorts rörande jämställd representation i museers samlingar och utställningar samt inom HBT-fältet? Och hur kan uppdraget positioneras i förhållande till modern forskning som berör jämställdhet och HBT? Den sista frågan är grundläggande för att JÄMUS-projektets arbete ska vara relevant för andra museer i deras verksamheter och inleder därmed denna omvärldsbevakning. Därefter följer avsnitt om genus och museer i litteratur, genus i utställningar, i pedagogik och publik verksamhet, samt i insamling och samlingar. En sammanställning följer av utredningen Genus på museer (2003), samt föreningar och nätverk med genusinriktning, och genus och museologi vid högskolor och universitet. Omvärldsbevakningen avslutas med en diskussion där aspekter som har framkommit och som är särskilt viktiga för JÄMUS-projektet lyfts.

Arbetet med denna rapport har pågått främst under andra halvan av april och maj 2011, motsvarande ett par, tre dagars arbete i veckan då också förberedelser inför hearingen 31 maj har utförts. Som grund för arbetet har litteraturstudier varit en del, men framförallt sökningar på nätet och museers hemsidor. Information har även erhållits genom upprop om tips på genussatsningar i grupper på Mötesplats museer (vilka också spridits på Facebook), där svar även gett upphov till ett par mejlkonversationer med museianställda på Upplandsmuseet och Etnografiska museet. Svaren på uppropet finns i Bilaga 2 och på Mötesplats museer: <http://sverigemuseer.ning.com/group/jmus/forum/topics/tipsa-om-genussatsningar-som>.

Fokus har legat på samtiden med tillbakablickar, dock inte längre än till år 2003 då utredningen Genus på museers slutrapport kom, i vilken den dåvarande situationen finns att ta del av (*Genus på museer* 2003). Vid inledningen av föreliggande arbete fanns ambitionen att även



Bild av Lizhenry på Flickr licensierad cc by-nd 2.0.

inkludera internationella exempel. Den ambitionen fick dock till stor del överges för att anpassa uppdraget till den arbetstid som fanns tillgänglig, samt målet att ett manus skulle vara klart innan hearingen 31 maj så att JÄMUS-gruppen skulle ha möjlighet att ta del av informationen innan dess. Några internationella exempel har ändå vävts in och svårigheten att hitta sådana kommenteras inför framtida arbete inom projektet (sid. 44).

STICKPROV PÅ OMVÄRLDEN

Det har inte varit möjligt att under en begränsad tid och med nätet som främsta informatör skapa en heltäckande överblick över fältet genussatsningar i museers verksamheter. Detta beror dels på det stora antalet hemsidor som finns tillgängliga, dels på att information om genussatsningar eller verksamheter där genusperspektiv är viktigt inte förefaller framhållas särskilt tydligt. Det som följer utgör snarast glimtar av eller stickprov på vad som har gjorts och vad som pågår rörande detta. Även om läget överlag är att mäns och kvinnors representation i samlingar och utställningar inte är jämställd idag – och det är ju därför uppdraget har initierats av regeringen – så kan det ändå inledningsvis konstateras att en hel del insatser görs. Men målsättningen bör vara att läget går från insatser till strukturella förändringar där jämställdhets- och HBT-perspektiv i större utsträckning är en naturlig del i museers olika verksamheter.

JÄMSTÄLLDHET OCH HBT – FORSKNINGSLÄGET

För att JÄMUS-projektets arbete ska vara relevant för andra museer och deras verksamheter måste uppdragets nyckelbegrepp *jämställdhet* och *HBT* positioneras i förhållande till modern forskning och betydelsen av dem utvecklas.

JÄMSTÄLLDHET OCH GENUS

Utgångspunkten för uppdraget är att mäns och kvinnors representation i samlingar och utställningar inte är jämställd idag. Begreppet *jämställdhet* handlar i korthet om kvinnors och mäns lika värde samt lika möjligheter, rättigheter och skyldigheter (jfr NE.se *jämställdhet*). Att ta fram underlag och utveckla metoder för en mer jämställd representation i samlingar och utställningar är projektets mål. En icke jämställd situation kan till viss del förändras genom riktade insatser. För en långsiktig förändring med ett kontinuerligt arbete för att samlingar och utställningar ska vara jämställda behövs dock också en förståelse för processer, strukturer och mekanismer som har lett fram till dagens situation och vad som idag ligger bakom att denna situation fortfarande upprätthålls.

För detta behöver vi arbeta med genusteoretiska perspektiv som betonar relationer mellan kön och som ser kön, relationer och maktförhållanden som processer, vilka därmed också är föränderliga. Genus är ett stort forskningsfält och genusperspektiv är viktiga inom många akademiska ämnen. Att ge en historik eller rättvisande översikt kan omöjligen göras inom detta begränsade utrymme (för översikt och introduktion till genusteoretiska perspektiv, se t.ex. Aronsson & Meurling 2005:24-28; *Forskning om genus* 2011; *Genus handlar om...* 2011; Hirdman 2003). I korthet utgörs dock utgångspunkten för genusteoretiska perspektiv av att kön förstås som sociala konstruktioner snarare än biologiska. Hur kön uttrycks, upplevs och tolkas är processer under ständig konstruktion och förhandling, vad ett kön innebär står i (ofta motsatt) relation till det andra könet. Vad det innebär att vara kvinna eller man är därmed olika i olika tid och rum. Genus är alltså icke-essentialistiskt, relationellt och måste kontinuerligt återkonstrueras för att upprätthållas. I och med det finns också ständig möjlighet till förändring.

Genusperspektiv har ofta inneburit att kvinnor och kvinnors situationer i olika tid och rum har varit i fokus. Men liksom genusteoretiska perspektiv förändrar och nyanserar vår bild av kvinnligheter i tid och rum, ger de möjlighet till detsamma gällande manligheter. En del av det genusvetenskapliga fältet utgörs av kritisk maskulinitetsforskning (se t.ex. Berg 2009; Kimmel 1996, 2003; Lorentzen & Ekenstam 2006; NE.se *maskulinitetsforskning*; Tjeder 2003), vilket är viktigt att integrera även i museisammanhang.

HBT + Q

SHM:s ledningsgrupp valde att låta HBT-fältet ingå i JÄMUS-gruppens uppdrag. HBT står för homosexuella, bisexuella och transpersoner och är ett begrepp som har använts i Sverige sedan 1990-talet. Begreppet går tillbaka på den engelska akronymen LGBT, *lesbian, gay, bisexual, transgender*, som använts sedan 1980-talet och som sedan 1996 ofta använts med tillägget Q som står för queer. Sedan 2006 används Q för queer ofta på motsvarande vis som

ändelse även i den svenska varianten (NE.se *HBT*; wikipedia.org *LGBT*).

Ordet *queer* har i engelskan använts nedsättande om homosexuella i betydelsen konstig/underlig/avvikande. Under 1980- och början av 1990-talet togs det upp av homosexuella grupper och började användas som ett slags rebelliskt begrepp om dem själva, och det införlivades under samma tid också inom akademiska diskussioner – queerteorin var född (t.ex. Kulick 2005; Rosenberg 2003). Exakt vad queerteori inbegriper är svårt att definiera. En del menar också att det ligger i begreppets natur att det ska vara svårdefinierat, eller till och med omöjligt att definiera (jfr Rosenberg 2003:14; Rydström 1996:81). Det som är queer ligger utanför det som betraktas som normativt, vilket är föränderligt i tid och rum. Därmed är också vad som är queer föränderligt, och begreppets innehåll kan inte helt fastställas. Vissa gemensamma nämnare för begreppet finns dock. Det handlar om sexualitet, eller förhållanden till sexualitet, och det handlar om normer kontra vad som faller utanför normer samt kritiska perspektiv på detta. Ett exempel på hur begreppet kan användas tydliggörs av Patrik Steorn i en artikel om queer och museisamlingar: ”*The term queer as employed in this article, refers to a perspective that problematises the display and narrative on how non-heteronormative sexual and erotic desire has influenced the creation, interpretation, collection and exhibition of artworks and other artefacts, as well as the production of art history and research on museums*” (Steorn 2010:120-121).

Utifrån queerteoretiska perspektiv kan det dock vara lika betydelsefullt att synliggöra och problematisera normativitet som att diskutera företeelser som avviker (t.ex. Rydström 1996:88). I boken *Undantagsmänniskor – en svensk HBT-historia* skriver författarna att queerhistoriker numera inte enbart intresserar sig för homosexuellas historia utan även för hur heteronormativiteten har fungerat genom att se till hur kön och sexualitet fungerat i ett maktperspektiv och hur detta förändras genom tiderna (Norrhem *et al.* 2008:34; jfr Pia Laskars *Heterosexualitetens historia – kön, sexualitet, & njutningsnormer i sexhandböcker 1800–1920* från 2005, och Sandra Dahléns *Hetero* från 2006).

Särskilt viktigt för JÄMUS-projektet rörande dessa perspektiv bör vara just en kritisk medvetenhet om heteronormativitetens ramverk och hur detta ofta strukturerar förutfattade meningar och förgivettaganden som kan projiceras på andra tider, traditioner, kulturer, och till och med på djur och natur. För vidare arbete inom projektet kan till exempel normkritisk pedagogik vara aktuellt att arbeta vidare med, se bland annat *Normkritisk pedagogik. makt, lärande och strategier för förändring* (Bromseth & Darj 2010) och *Bryt! Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet* (Åkerlund 2011). Det är i anslutning till genus, normer, makt och ojämlikhet också av betydelse att känna till begreppet intersektionalitet (jfr Norrbin & Olsson 2010:59).

Intersektionalitet (från engelskans *intersection*, skärningspunkt) innebär att maktrelationer mellan grupper utgörs av fler variabler än till exempel genus, såsom sexualitet, klass, ålder, etnicitet, utbildning eller funktionshinder. Dessa variabler och positioner interagerar och skär varandra, och möjligheten att förstå till exempel ojämlikhet mellan kön ligger i att se till individers olika positioner och relationer i samhället (se t.ex. Franken *et al.* 2009: Grahn 2006:421; 425-426; NE.se *intersektionalitet*). Till exempel – att vara kvinna innebär vanligen en underordnad position i förhållande till män, liksom det i ett europeiskt samhälle ofta innebär en underordnad position att vara mörkhyad. Att vara en mörkhyad kvinna i ett europeiskt samhälle kan därmed medföra en slags dubbel underordning i förhållande till en vit man i samma ålder, även om deras utbildningsnivå är densamma. Om kvinnan är ytterst välutbildad kan hennes möjligheter däremot stärkas i jämförelse. Att rada upp exempel på detta vis innebär naturligtvis en förenkling av verkligheten, men syftar till att illustrera att förståelsen av genus, makt och ojämlikhet är mer komplext än att se till enbart kön.

1. T.ex. kan asexualitet vara queer trots att det avser icke-sexualitet, eftersom det avviker från normen att mycket i vårt samhälle idag handlar om eller berör sexualitet – någon form av sexualitet är normativt, även om sexualiteten i sig kan vara icke-normativ (jfr *Vem äger bilden av historien?* 2011a, 2011 b, i text om Karl XII).

LITTERATUR

JÄMUS-uppdraget fokuserar på metoder för en mer jämställd representation i museers samlingar och utställningar. Nedan diskuteras två böcker ur svensk litteratur som är relevanta för ämnet, med särskilt fokus på metodik. Även en amerikansk antologi lyfts eftersom den är en god introduktion till dagens forskningsfält rörande genus, HBTQ och museer. Titlarna representerar aktuell, grundläggande litteratur i ämnet (efter 2003). Det finns naturligtvis mer publicerat rörande genus och museer än de tre verk som har valts ut här, särskilt i artikelform, även om metodik inte är ett särskilt vanligt ämne inom fältet. Särskilt önskvärt för framtida arbete inom JÄMUS för att utveckla metoder kan vara att ta del av svensk litteratur rörande genus, normkritiska perspektiv och metodik inom pedagogik, samt internationell litteratur rörande metodik och museologi med fokus på vidare jämlikhets- och mångfaldsfrågor vid sidan av genus och normkritiska perspektiv.

DET BEKÖNADE MUSEET

I antologin *Det bekömda museet: genusperspektiv i museologi och museiverksamhet* från 2005 behandlar alla bidrag olika aspekter av genus och museiverksamhet. Den inledande artikeln av antologins redaktörer Inga-Lill Aronsson och Birgitta Meurling ger en god introduktion till fältet museer och genus (2005:11-49), medan bidraget *Genus och identitet i sydafrikanska museer* är särskilt intressant teoretiskt sett eftersom författaren problematiserar förståelsen av genus och maktrelationer genom att även diskutera etnicitet (Leeb du-Toit 2005:125-149).

Bidraget *Hela historien? Tjugo frågor till en utställning* är relevant i JÄMUS-sammanhang eftersom det innehåller ett försök att ta fram verktyg för förändring av befintliga utställningar som saknar genusperspektiv (Ahlsén *et al.* 2005:173-189). Utifrån rubrikerna *urval, ordval, överslättande, schabloner* och *osynlighet* ställs frågor som är tänkta att vara till hjälp att synliggöra en utställnings värdeperspektiv och undertexter för att på olika vis kunna förändra eller uppdatera befintliga utställningar utifrån möjliga medel. Frågorna är till exempel:

- 9. Finns inom utställningen möjlighet att visa exempel på både män och kvinnor i överraskande eller oväntade roller? Hur har dessa möjligheter utnyttjats?
- 10. Har hänsyn tagits till sådana historiska problem som att kvinnor i det förflutna sällan kunde verka öppet som t.ex. konstnärer, författare eller uppfinnare?
- 14. Framstår den moderna kärnfamiljen som normativ modell även i presentationer av samhället byggda på helt andra strukturer?

En del förslag på hur förändringar kan göras ges också, men framförallt ligger fokus på den analytiska delen av förändringsarbeten kring befintliga utställningar (Ahlsén *et al.* 2005). Frågorna bör även kunna användas inför kritisk pedagogisk verksamhet i utställningar med icke befintlig eller låg grad av genusperspektiv. Generellt ger frågorna intryck av att det önskvärda framförallt är att väga upp kvinnors roller och hur mycket utrymme kvinnor tilläts ta, det vill säga att addera kvinnor till eller synliggöra dem i den befintliga historien som generellt

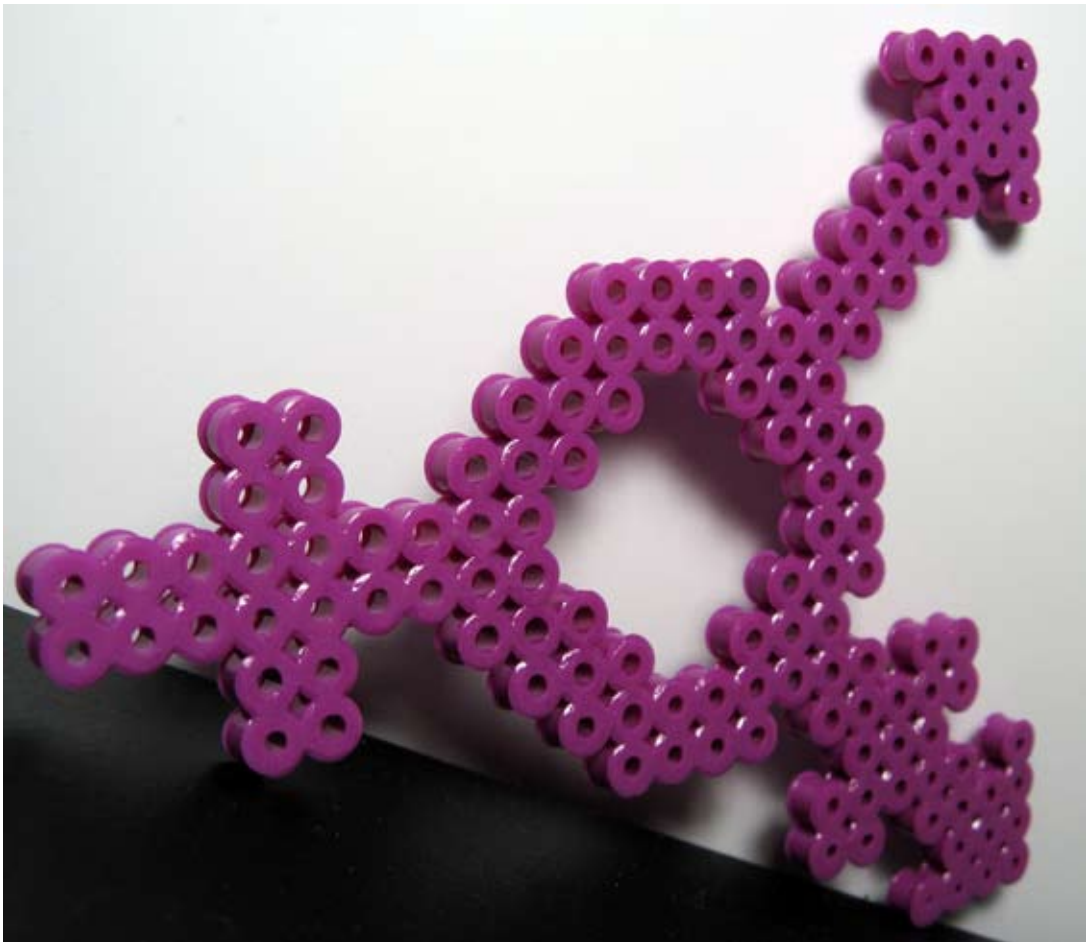


Foto av Visibleducts på Flickr licensierat cc by-nc 2.0.

domineras av män. Man skulle dock komma längre i förståelsen av genusproblematik om man även funderade vidare kring bakgrund till att manlighet kommit att bli norm och hur maskulinitet kan förstås. Det vill säga även problematisera den manlighet som presenteras i befintliga utställningar och samhällsliga strukturer som bidrar till att manlighet är norm. Denna kritik liknar Magnus Gudmundssons som i en recension av antologin menar att den ger intryck av att "bekönad" handlar om kvinnor, att genus kan man komma tillrätta med genom att fokusera på kvinnor, och att arbetet enbart kan utföras av kvinnor (Gudmundsson 2005). Gudmundsson menar också att det finns ett glapp mellan teori och praktik i antologin. I kombination med Wera Grahn's handbok för genusintegrering i museers verksamheter är den dock grundläggande inom fältet museer och genus.

GENUSKONSTRUKTIONER OCH MUSEER

För analytiska och konkreta verktyg att hantera och integrera genusperspektiv inom särskilt kulturhistoriska museers verksamheter är Wera Grahn's *Genuskonstruktioner och museer – Handbok för genusintegrering* primär. Handboken publicerades 2007 och projektet bakom den var förlagt till Upplandsmuseet.

I publikationen berörs insamling och samlingar, utställningsverksamhet, visningsverksamhet och pedagogik, samt kulturmiljövård och organisation. Kulturmiljövård innefattande både landskap och bebyggelse ingår i publikationen eftersom det är en verksamhet som utgör del av många läns museers uppdrag (Grahn 2007:34).

En av de mest praktiskt användbara delarna i handboken metodiskt sett är kapitlet *Grader av genusintegrering* (sid. 23-26). Kapitlet finns i den del av handboken som handlar om utställningar och berör att det kan förekomma olika grader av genus i olika projekt. Allt från "additionens historia" där kvinnor läggs till den normativa berättelsen utan en egentlig kritisk genusmedvetenhet till att genusteoretiska perspektiv genomsyrar helheten i produktionen. En översiktlig modell finns att ta del av och som kan användas till exempel för att tydliggöra i ett projekt vilken ambitionsnivå som är eftersträvansvärd i just det projektet (Grahns 2007:25). Kritiska genusperspektiv är viktiga, men ibland är det andra perspektiv som är av betydelse att lyfta mer. Att medvetet välja grad av genusintegrering i ett projekt är klokt, särskilt om valet följs av goda motiveringar. Grahns grader av genusintegrering bör kunna användas även inom andra delar av museiverksamhet, till exempel pedagogik.

Grahns diskuterar också avgörande faktorer för genusintegrering. Forskningens ställning är viktig (2007:41), liksom bland annat långsiktiga planer (2007:43f) och rutiner som säkrar att genusmedvetenhet kontinuerligt genomsyrar museers verksamheter (2007:49f). Men bland det viktigaste för att genusfrågor ska initieras och kontinuerligt drivas är ledningens inställning (Grahns 2007:40-41):

En av de allra viktigaste förutsättningarna för att genusintegrering ska komma till stånd är att museiledningen är positivt inställd. ... Men här räcker det inte med att ledningen tycker det är ok eller är förstrött uppmuntrande i allmänhet, utan måste också vara aktivt drivande och engagerade i frågan. ... Ju större genuskompetens ledningen besitter desto bättre tycks utsikten vara för att lyckas med genusintegrering.

Betydelsen av ledningens engagemang var också något som starkt framkom vid JÄMUS-projektets hearing 31 maj.

HANDBOKEN OCH UPPLANDSMUSEET

Grahns arbete med handboken vid Upplandsmuseet följde på fortbildningsprojektet *Kunskap om könsordningen* vid samma museum 2005 samt en extern granskning 2006 av tillämpning av genusperspektiv i museets verksamhet (Simonson 2009:5). Jag ställde frågor om de verktyg som Grahns föreslår har implementerats i Upplandsmuseets verksamheter via mejl till Stina Flink, pedagog/antikvarie vid Upplandsmuseet och engagerad i genusfrågor, bland annat i Föreningen Genus i museer. Flink meddelade att sedan handboken kom har de bland annat använt den i den pedagogiska verksamheten för att checka av hur de arbetar och vid fortbildning av säsongsanställda (mejl 2011-05-10). Flink gör några reflektioner i samma mejl som är intressanta för framtida arbete inom JÄMUS-projektet: att det är bra att införa checklistor etc. för att genusarbete ständigt ska pågå och inte vara alltför personberoende, samt att det nog pågår en hel del arbete med genusperspektiv på museer men att det sker i det tysta. Det är mitt intryck också, och att det är svårt att nå kunskap om detta utan personliga informanter eftersom det inte särskilt ofta tydliggörs på hemsidor att dessa aspekter arbetas med eller att genusperspektiv har varit viktiga att väva in i vissa utställningar.

VIDARE ANVÄNDNING AV HANDBOKEN?

Det skulle vara intressant att veta om och hur Grahns handbok används i övrigt, på andra museer än Upplandsmuseet. Har dess verktyg använts, integrerats? Vad fungerar? Vad fungerar inte? Har något förändrats, modifierats, utvecklats? Har utvärderingar eller uppföljningar skett? I så fall med vad för resultat?

Verktygen för genusintegrering i museiverksamheter avser framförallt verksamheter på museer med kulturhistorisk inriktning men bör kunna användas även vid naturhistoriska museer. Anna Samuelssons avhandling *I naturens teater. Kultur- och miljösociologiska analyser av naturhistoriska utställningar och filmer* från 2008 är ett grundläggande verk för större för-

ståelse för naturhistoriska museers historia och naturhistoriska utställningar utifrån genusperspektiv. I den diskuterar Samuelsson bland annat andro- och antropocentriska perspektiv vid utställningar innehållandes djur och natur – perspektiv som ofta förefaller gå hand i hand (Samuelsson 2008). Med androcentriskt avses mannen som norm och utgångspunkt, medan antropocentriskt perspektiv avser att människan är utgångspunkt. Mänskliga företeelser läggs alltså på djurvärlden, och på så vis är genusperspektiv viktiga även i naturhistoriska utställningar. Så även i utställningar om människans utveckling och människoarter som är vanliga på naturhistoriska museer.

GENDER, SEXUALITY, AND MUSEUMS

Det finns stora mängder artiklar som berör genus, normkritiska perspektiv och museiverksamheter, särskilt i internationella tidskrifter och antologier. Ett nyutkommet översiktsverk för undervisning är *Gender, Sexuality and Museums: A Routledge Reader 2010*, sammanställt av Amy K. Levin (Levin 2010). Antologin består av 25 artiklar sammanställda under temana *Women in museum work*, *Theories* och *Collections and exhibitions*, samt en sektion med *Case studies* och *Bibliographic essay*. Flera teman innehåller också underrubriker som artiklar samlas under, till exempel under temat *Collections and exhibitions* är artiklarna samlade under underrubrikerna *Women in (and out of) exhibits* och *LGBTQ out (and in) exhibits*.

I antologin finns artiklar med genusperspektiv inklusive maskulinitetsperspektiv, feministiska artiklar och bidrag med HBTQ-perspektiv. Artiklarna berör utställningar och samlingar i större utsträckning än pedagogik. Organisation och representation bland anställda berörs också vid flera tillfällen. Till exempel påpekar Hilde Hein att trots att fler kvinnor finns anställda inom museivärlden så utgör den fortfarande en manligt hierarkisk miljö och strukturella förändringar måste till, vid sidan av att fler kvinnor anställts (Hein 2010:55-56).

Gender, Sexuality and Museums är mycket innehållsrik, och därmed svårt att sammanfatta. Särskilt som det trots att bidragen är samlade under specifika teman ändå är ganska spretigt. Den spretigheten är dock inspirerande snarare än störande eftersom den tydligt visar på ämnets mångfald och möjligheter till nya vinklar och perspektiv. Kanske är det framförallt artiklarna som samlas under HBTQ- och queerrubriker som är de mest läsvärda eftersom detta tema i stort sett saknas inom svensk litteratur om museiverksamhet. För att skaffa sig en god överblick över aktuell forskning rörande genus, HBTQ och museer är denna antologi att rekommendera.

UTSTÄLLNINGAR

Utan personliga kontakter är det svårt att nå kunskap om arbete med genusperspektiv på museer. Det synliggörs inte särskilt ofta på hemsidor att genus- och/eller HBTQ-aspekter har varit viktiga i arbetet med en utställning om inte en del av utställningens fokus är just perspektiv som dessa. Nedanstående exempel är axplock ur en utställningsverklighet där mer genusarbete, och kanske även HBTQ-frågor, förekommer än vad som är direkt uttalat. En del exempel har att göra med museernas långsiktiga arbete med genusperspektiv medan andra mer är med som goda exempel. Även Nationalmuseums *Lust & Last* ingår eftersom utställningen skapade debatt under våren 2011. De flesta exemplen har fångats upp genom sökningar på museers hemsidor samt tidningars kultursidor. En del exempel har också plockats upp ur litteratur. Upprop på Mötesplats museer och Facebook efter tips på genussatsningar som gjorts på museer resulterade i ett par exempel (se Bilaga 2).

ARBETETS MUSEUM

Arbetets museum i Norrköping har sedan länge arbetat med genusperspektiv i sin verksamhet. Innan det grundades 1991 diskuterades alternativet att öppna ett kvinnomuseum. Det valdes bort men kvinnors liv och arbete har ändå haft en framträdande position sedan museet invigdes. Detta syns i museets utställningar genom åren samt även i pedagogik, rekrytering av personal, engagemang i genusföreningar, upplåtande av lokalerna för konferenser och seminarier med genusteman, m.m. (*Rum för genus* 2006:5-6). Wera Grahn konstaterar att från att ha fokuserat på ett kvinnoperspektiv har museets inriktning i dessa frågor förskjutits mot genus och maskulinitetsperspektiv, samt HBT-perspektiv (Grahn 2007:41-43).

I utredningen 2003 kring hur genusperspektiv kan få större genomslagskraft i museers verksamheter föreslogs det att en resursenhet för genusfrågor skulle bildas och att denna skulle förläggas till Arbetets museum. Detta bland annat just på grund av museets arbete med genusfrågor sedan länge och personalens kompetens inom fältet. Museets samarbete med akademiska forskarmiljöer med genuskompetens i Linköping lyftes också som viktigt (*Genus på museer* 2003:14-15, 102-104). (Se vidare nedan, sid. 37, angående utredningen med slutrapporten *Genus på museer* 2003).

Det vore intressant att veta mer om hur Arbetets museum arbetar med integrering av genusperspektiv i sin verksamhet. Har de till exempel särskilda metoder och verktyg för att följa upp att genusperspektiv ingår i verksamheterna, liknande Grahns föreslagna checklistor, eller arbetar de på andra sätt?

I anslutning till Arbetets museum finns också EWK-museet Centrum för politisk illustrationskonst. EWK var signatur för den politiska tecknaren Ewert Karlsson (levde 1918-2004). Under våren 2011 visades utställningen *Changing the Woman Image – Women in Comics*. Beskrivningen av utställningen tydliggör dess genusperspektiv ovanligt skarpt (*Changing the Woman Image* 2011):

I ett historiskt perspektiv har kvinnan i tecknade serier gestaltats antingen som huskors eller som Wonder woman. Bilden av kvinnan i den tecknade serien har utvecklats till att idag visa en män-

niska förankrad i den verklighet som vi alla lever i. Hon har hår på benen, egen vilja och har gått från att bara vara en schablon till att bli en person med egen individuell styrka. Kvinnliga tecknare kritiserar idag norm- och genussystem och öppnar ögonen på läsaren genom att vända på konventioner och dekonstruera maktstrukturer.

MUSEUM ANNA NORDLANDER

Museum Anna Nordlander (MAN) i Skellefteå har en konstsamling med omkring 400-500 verk av främst nordiska kvinnliga konstnärer. På MAN arbetar man genomgående med konst som utgångspunkt för diskussioner kring kön och identitet och deras specifika inriktning är samtidskonst och genus. Detta genomsyrar såväl utställningsverksamhet som pedagogisk verksamhet (se nedan sid. 26). Under sommaren 2011 står utställningen *Tvillingar* med fotografier av Heidi Lunabba. I beskrivningen av utställningen ställs frågor som tydliggör dess genusperspektivet lika tydligt som vid EWK-museet ovan (*Tvillingar* 2011):

Hur kommunicerar vi kön? Kläder, visuella attribut och gester talar om för oss vilket kön ett barn tillhör. Men varför vill jag veta barnets ”riktiga” kön och varför är det alls viktigt? Konstnären Heidi Lunabbas fotografier uppmanar betraktaren att reflektera över traditionella normer kring barns könstillhörighet och identitet.

UPPLANDSMUSEET

Som nämnts ovan har Upplandsmuseet sedan 2005 arbetat med integrering av genusperspektiv i sina verksamheter, inklusive utställningsverksamheten. Stina Flink meddelade i mejl att ”konkreta och långsiktiga resultat av den genussatsning som vi gjorde är framförallt att genusperspektivet genomgående finns med i den nya basutställningen om Upplands forntid ”Tiden i rummet”... Genusperspektivet finns också med i museets forskningsprojekt och Samdokundersökningar, vilka ofta ligger till grund för tillfälliga utställningar” (mejl 2011-05-10).

I Upplandsmuseets publika beskrivning av *Tiden i rummet* på sin hemsida framkommer det emellertid inte att genusperspektiv har varit viktigt i arbetet med utställningen. Texten talar om människor och generationer men nämner ej kön eller andra grupperingar (*Tiden i rummet* 2008). Det illustrerar hur svårt det kan vara att hitta information om genussatsningar på nätet utan personliga informanter, samt att det är av vikt att få med även webben och marknadsföringen i genussatsningar på museer.

HISTORISKA MUSEET

I Historiska museets utställning *Forntider* har genusperspektiv funnits med i arbetet med båda dess delar, i den andra delen finns även normkritiska perspektiv (del 1 öppnade 2005, del 2 öppnade 2007). Trots det så har denna utställning en liknande kortfattande publik beskrivning på hemsidan som Upplandsmuseets *Tiden i rummet* (*Forntider* 2005/2007). I de underliggande pop up-bilderna framkommer dock andra perspektiv, framför allt i *Gräv med flera individer*. Nedanför beskrivningen av *Forntider* finns också länkar till fördjupningar, och särskilt till *Resor i tid och rum*, en samling artiklar om utställningens andra del där bland annat genus- och queerperspektiv tydligt framkommer.

I beskrivningen av *Sveriges historia* framkommer genusperspektivet som genomsyrar utställningen i ingressen till beskrivningen (*Sveriges historia* 2010):

En utställning som handlar om tusen år av Sveriges historia – från 1000-talet fram till i dag. Sveriges Historia ger nya perspektiv på människors makt och maktutövande, lyfter fram kvinnors inflytande och berättar om minoritetsgruppers villkor och mycket mer.



Guidning i Historiska museets utställning Sveriges historia. Foto av Ulf Bodin på Flickr.
Licensierat CC BY-NC-SA 2.0

Beskrivningen avslutas med att framhålla nya perspektiv och bland annat Ulrika Eleonora Stålhammar som klädde sig som man och tog värvning i armén på 1700-talet. Även ett pressmeddelande från maj 2010 lyfter att kvinnor ges stort utrymme i *Sveriges historia* (*Ny utställning lyfter fram historiens kvinnor 2010*).

Andra utställningar som kan nämnas som särskilda satsningar med kvinno- eller genusperspektiv på Historiska museet är *Olga och Ingegerd – vikingafurstinnor i öst från 2004* och *Maria – drömmen om kvinnan från 2008-2009*. Fler tillfälliga utställningar med kvinnor i huvudrollen har skapats på museet genom åren, vilket Malin Grundberg arbetar med inom projektet om Historiska museets historia.

ETNOGRAFISKA MUSEET

Ett tips som kom in via uppropet om exempel på genussatsningar på museer gällde basutställningen *Nordamerikas indianer* på Etnografiska museet, och berättade att genusvetare hade deltagit i arbetet med utställningstexterna till den. Utställningen öppnade 2008. Vidare fråga om detta skickades av mig till Lotten Gustafsson Reinius, globaliseringsintendent på Etnografiska museet som via mejl meddelade att genusvetarna och etnologerna som deltog i arbetet var Simon Ekström och Maria Bäckman, Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap, Stockholms universitet. Gustafsson Reinius meddelade också att de arbetar med en artikel om genusgranskningen i samband med utställningen (mejl 2011-05-12). Detta är en utställning och ett arbete som kan vara intressant för JÄMUS att studera vidare som exempel på en aktuell genussatsning i utställningsarbete.

TILLFÄLLIGA UTSTÄLLNINGAR OCH SÄRSKILDA SATSNINGAR

På Göteborgs konstmuseum pågår under 2011 utställningen *I nytt ljus: kvinnliga konstnärer ur samlingarna*. Museets egen presentation (*I nytt ljus 2011*):

Att det finns färre kvinnor än män representerade i svenska konstsamlingar är ett faktum, men vilka konstnärer har tagit plats och på vilket sätt har de visats? Under ett år har samlingarna i Göteborgs konstmuseum granskats i ett forskningsprojekt med fokus på genus och representation. Utställningen *I nytt ljus* följer upp några av frågeställningarna i forskningsprojektet och visar ett rikt urval av verk från 1900 fram till idag. Utställningen riktar uppmärksamheten mot flera angelägna konstnärskap och ger samtidigt en intressant inblick i hur förvärvspolitiken sett ut under de senaste 100 åren.

Detta är ett klassiskt exempel på grundläggande forskning med fokus på kvinnor och en utställning där genus innebär att kvinnor lyfts fram och adderas till den tidigare historien (jfr Grahn 2007:25). Intressant och ovanligt är att förvärv och insamling problematiseras ur genusperspektiv. Ett annat exempel på en utställning där kvinnor adderas till historien är Tekniska museets *Kvinnors uppfinningar* som invigdes 2006 och uppdaterades 2010 (*Kvinnors uppfinningar 2006*; du Rietz & Sjunnesson 2011:184-186). Bakgrunden till utställningen var en utredning av Wera Grahn i vilken kvinnors representation i samlingen undersöktes (Grahn 1999), och ett insamlingsprojekt för att förvärva uppfinningar av kvinnor till museets samlingar 2001-2002 (du Rietz & Sjunnesson 2011:185). *Kvinnors uppfinningar* turneras sedan 2010 i Europa under namnet *Creative Women*.

För genussatsningar där relationella och problematiserande perspektiv är i fokus är Vin & Sprithistoriska museets utställning *Könad sprit?* som invigdes 2010 ett gott exempel. I beskrivningen på hemsidan uttalas det tydligt att detta var en utställning med genusperspektiv, och bland annat behandlades kvinnors relation till alkohol, manliga roller och könsöverskridande aspekter (*Könad sprit?* 2010).

Det senaste året har det också producerats utställningar vars namn uttryckligen säger att de handlar om män. Annars brukar kön uttryckas när något handlar om kvinnor. Mannen utgör vanligen den generella normen och behöver därmed inte benämnas särskilt (jfr Sunnevang & Wahss 2005:7). Utställningarna är Nordiska museets *Män i baddräkt* från 2011, Livrustkammarens *Manligt – ur Gustaf V:s garderob* som invigdes 2011, samt *Killar* på Västergötlands museum som visades april-maj 2011. De indikerar en ökad medvetenhet på museer om mer komplexa genusperspektiv. *Män i baddräkt* producerades med utgångspunkt i ett forskningsprojekt med samma namn, som utgjorde del av det större projektet *Kulturellt laddade platser*. Med utgångspunkt i badkläder för män från mitten av 1800-talet till 2010 ur Nordiska museets samling studerades hur manliga kroppar exponerats och objektifierats under denna tid (*Institutet för folklivsforskning 2011:161-164*; Larsson 2011).

Även Dansmuseets utställning 2008-2009 *Rolf de Maré* ska nämnas. I utställningsbeskrivningen på hemsidan märks inte genus- eller normkritiska perspektiv särskilt tydligt (*Rolf de Maré 2009a*), men de genomsyrade utställningen om hans liv. Rolf de Maré levde mellan 1888-1964. I den fördjupade informationen om utställningen och biografien av Erik Näslund som publicerades samtidigt som utställningen pågick nämns att de Maré levde som öppet homosexuell och att biografien därigenom också rymmer en viktig del av 1900-talets gayhistoria (*Rolf de Maré 2009b*).

Nationalmuseums *Queer: begär, makt och identitet* 2008 och Naturhistoriska riksmuseets *Rainbow animals* 2008 var två utställningar med direkt uttalat queer- respektive HBT-fokus. Båda utställningarna problematiserade normer; den förstnämnda rörande manlighet, kvinnlighet och heterosexualitet, och den andra liknande perspektiv som har lagts på djurvärlden, särskilt med betoning på sexualitet. Två illustrativa citat:

Utställningen belyser hur könsnormerna har förändrats, maskulint och feminint nu och då, och hur normerna överskridits. Den tar upp hur konst och bilder använts för att undergräva en hete-

rosexuell norm och ger oss nycklarna till varför vissa motiv blivit gayikoner (*Queer: begär, makt och identitet* 2008).

Utställningen vill också väcka tankar kring varför homosexualitet finns i djurvärlden, om det påverkar vår syn på mänsklig homosexualitet och vad som egentligen är naturligt (*Rainbow animals* 2008).

Att föreställningar kring femininitet och maskulinitet läggs på djurriket har konstaterats vid flera tillfällen (t.ex. Samuelsson 2008:118). Dessutom råder det allt annat än jämlikhet i hur hon- och handjur representeras och presenteras i utställningar, till exempel i urval av individer och antal hanar respektive honor, val av uttryck i texter, positioneringar i montrar, och val av individ att representera norm för arten (t.ex. Machin 2008; Samuelsson 2008:163-174). Rebecca Machin tydliggjorde detta vid Manchester Museum genom att tillfälligt i den naturhistoriska utställningen täcka över alla manliga individer med vita lakan i montererna med antiloper, med resultatet att enbart en antilop kunde ses, samt ett tiotal spöklignande skepnader (Machin 2008:58-59, 58 figur 2). Machin menar att tillfälliga interventioner liksom denna kan användas just för tydliggöranden i befintliga utställningar och för att bryta besökarens förväntningar på naturhistoria och skapa medvetenhet kring nödvändigheten av att ifrågasätta genusbaserade antaganden (Machin 2008:64; jfr Matt Smiths interventioner i Birmingham Museum 2010-2011 – Horn 2010, *Queering the museum* 2010).

Armémuseum visar under andra halvan av 2011 en utställning som på deras hemsida går under namnet *Vem äger bilden av historien?* (2011a). Utställningens namn indikerar ett problematiserande av historiebilder, men inte att utställningen utgörs av fotografier som är tagna av Elisabeth Ohlson Wallin och utgör queera tolkningar av regenterna Drottning Kristina, Karl XII och Gustav III. Till fotografierna finns problematiserande texter som bland annat tar upp den kvinnliga regenten som fostrades som man och bröt mot samtida könsroller, Karl XII som ingick i homosociala sammanhang, med ett ointresse för kvinnor och vad som kanske snarast skulle kunna betraktas som asexuella tendenser, samt då- och sentida rykten om Gustav III:s sexuella intresse för män och hans införande av ”italienska seder” vid hovet. Elisabeth Ohlson Wallin är känd för sina tidigare starkt uppmärksammade utställningar med HBTQ-perspektiv, främst utställningen *Ecce Homo* 1998 som utgjordes av tolv bibliska situationer befolkade av homosexuella och transvestiter. I en folder som också bär titeln *Vem äger bilden av historien?* presenteras utställningen under titeln *King, Queen & Queer – fotoinstallation av Elisabeth Ohlson Wallin*. I denna folder finns texter till sju stopp i Armémuseums basutställning där besökaren ges möjlighet att ta del av alternativa historier med HBTQ-perspektiv. Stoppen är utmärkta med regnbågsflaggan och handlar bland annat om kalla kriget och vurmandet under det för ett konservativt kärnfamiljsideal, vikten av att kunna vara öppen med vem man lever med vid riskfyllda uppdrag inom försvaret, den militära prostitutionen i Stockholm under slutet av 1800-talet och första halvan av 1900-talet, och Ulrika Eleonora Stålhammar som tog värvning som man vid första artillerikompaniet i Kalmar och gifte sig med en kvinna (*Vem äger bilden av historien?* 2011b).

I mars till augusti 2011 visade Nationalmuseum utställningen *Lust & Last*. Enligt hemsidan visar *Lust & Last* ”exempel på hur sexualitet, dygd och synd har skildrats i konsten från 1500-talet fram till idag. Från en tid när kyrkan predikade att sexuell kontakt bara fick förekomma inom äktenskapet till dagens ifrågasättande av vem den erotiska konsten är skapad för. Totalt visas 200 verk från museets egna samlingar, en blandning av målningar, teckningar, skulpturer och konsthantverk. Du kan också se ett äkta kyskhetsbälte!” (*Lust & Last* 2011). Utställningen marknadsfördes med pixlade rumpor på Stockholms kulturtavlor och på webben med ordval som ”nakenchock”, ”snuskugubbar” och ”moralpanik” (*Lust och Last* 2011). Stor publik lockades till utställningen (Ahlsén 2011).

Debatten som följde på *Lust & Last*, bland annat i Dagens Nyheter, visar att museers verksamhet och genusperspektiv – eller brist på genusperspektiv – upprör och engagerar (Hedlin Hayden & Sjöholm Skrubbe 2011a, 2011b; Lundberg 2011; Magnusson 2011; Rubin 2011a,

2011b). Dessutom förekom många kommentarer och blogglänkar i anslutning till artiklarna i tidningens nätupplaga. Även på Genus i museers grupp på Mötesplats museer pågick en debatt under rubriken *Sexism på Nationalmuseum?* (<http://sverigemuseer.ning.com/>). Utöver genusperspektiv och feminism berördes flera teman i *Lust & Last*-debatten, bland annat utställningsform, pedagogik och makten över blicken.

I debatten i Dagens Nyheter lyfte Birgitta Rubin bland annat att i utställningen är den *homoerotiska* lusten i stort sett obefintlig, trots att Nationalmuseum tidigare haft uppskattade queervisningar, samt att urvalet av kvinnors verk främst är ”reaktioner på det manliga begärets blick eller reproducerar manliga mönster”. Rubin menar vidare att Nationalmuseums personal bör utbildas i genusteori och att museet bör komplettera samlingen av konst av kvinnor (Rubin 2011a). Katarina Wadstein MacLeod undrar på liknande vis i Svenska Dagbladet vad det är som saknas – vilja eller kompetens? – och påpekar att i utställningen befästs bilden av kvinnan som ett objekt att förlusta sig med och att den manliga blicken dominerar, liksom att verk av kvinnor är underrepresenterade i jämförelse med verk av män (Wadstein MacLeod 2011). Angående samma utställning ställer Johan Lundberg istället frågan ”Vore det inte en bättre uppgift att koncentrera museets pedagogiska verksamhet till just konsthistoria ... än att drilla besökarna i vår nutida, västerländskt nyliberala syn på kön och sexualitet?” (Lundberg 2011). Med ”vår nutida, västerländskt nyliberala syn på kön och sexualitet” avses feminism. Argumentationen bemöttes av Rubin bland annat genom påpekandet att genusvetenskap är en etablerad del av forskningen sedan ganska många år tillbaka. Och hon kommenterade också att regeringen även givit medel till uppdraget att stärka jämställdheten bland annat inom museivärlden (Rubin 2011b), det vill säga JÄMUS-projektet.

PRIDEFESTIVALEN OCH MUSEERNA I STOCKHOLM

Under andra halvan av 00-talet deltog flera av Stockholms museer med aktiviteter under den årliga Pridefestivalen, se till exempel festivalprogrammet för Euro Pride i Stockholm 2008 (*EuroPride 08 2008:4*). Det vanligaste var att anordna visningar med queerperspektiv i befintliga utställningar, på liknande vis som Historiska museet gjort i *Vikingar 2007-2010* (t.ex. *Queersagor för vuxna 2010*).

Generellt förefaller det som om museernas aktiviteter under Pridefestivalerna har varit ganska populära, och de annonserades i Prides program på nätet under särskild rubrik 2010 (*Museer på stan 2010*). Museernas engagemang verkar emellertid ha klingat av en del jämfört med aktiviteterna under till exempel Euro Pride 2008. Orsak till det är oklart. Marknaden är mättad? Nyhetens behag är över (för museianställda respektive besökare)? Resurser räcker inte till? Insatserna motsvarar inte utfallet i form av besökare och uppmärksamhet? HBTQ-perspektiv vävs istället in i verksamheter på ett mer kontinuerligt vis än en vecka om året?

Tyvärr är den sistnämnda frågan troligen inte en av anledningarna till att museernas verksamhet under Pride har minskat. Fredrik Svanberg skriver på sin blogg *museum.nu* att (Svanberg 2010):

Ulf Petersson, som i samband med Pride 2008 tog initiativ till projektet Artikel ett, den hittills största satsningen på hbtq-frågor på Stockholms museer med en utställning och många kringarrangemang, tar bladet från munnen och säger enligt Svenskan att ”Det finns museer som tar jämställdhetsfrågor på allvar. Som vrider och vänder på sina utställningar. Men det normala är att de gör något i samband med Pride. Det känns lite alibimässigt.”

Till viss del ligger det nog något i att det har ansetts ”rätt” att göra något under Pride, och att det dessutom har varit ett sätt att på ett förhållandevis enkelt och billigt vis synas i ett vällovligt och politiskt korrekt sammanhang (jfr Steorn 2010:120). Billigt eftersom det inte kostar något att ingå i Prides program som är en snygg trycksak i fyrfärg med stor spridning och som också finns på nätet.



Skelett från Historiska museet på *The Unstraight Museum*.

Det kan dock även av mindre ytliga skäl ha varit bra för museer och personal att ingå med evenemang under Pride, trots att det enbart sker under en vecka en gång per år. Det kräver förberedelser som tidsmässigt går utöver den veckan då Pride pågår, och det ger anledning för personal att se på de befintliga utställningarna och kanske även samlingarna på nya sätt. Åtminstone delar av personalen får tid och möjlighet att förkovra sig i ämnet och det kan också ge uppmärksamhet för att frågorna anses vara av betydelse även inom andra delar av personalen på respektive museum, och väcka tankar och bidra till mer kritisk syn på museets verksamheter och innehåll. I Historiska museets fall gjordes Pride-visningarna också om till visningar som erbjuds skolor under namnet *Det kritiska ögat* (*Det kritiska ögat* 2011 – jfr Hallwylska palatsets och Livrustkammarens skol- och Pridevisningar 2011, *Queer vid sekelskiftet* respektive *Kan man vara med hetero än kungen?*, samt Armémuseums *Krig, kön och sexualitet* 2011). Att betydligt mer kan göras rörande HBTQ-perspektiv på museer, och i synnerhet på ett mer kontinuerligt vis, råder dock ingen tvekan om.

§1 – ARTIKEL ETT/ARTICLE ONE

I anslutning till Euro Pride i Stockholm 2008 skapades en särskild utställningsattsning för museer på initiativ av Ulf Petersson, Patrik Bernhardt, Anna Mazetti-Nissen, Anna Stenkula, Maja-Lena Johansson och Peter Zander i samarbete med Sida. Utställningen hette *§1 (Artikel ett/Article One)*, åsyftandes den första paragrafen i FN:s deklaration om mänskliga rättigheter om alla människors lika rättigheter och lika värde. I en av båthallarna på Djurgården fanns utrymme för flera museer att under detta samlingsnamn bidra med verksamhet med HBTQ-tema och i lokalen kom därmed Armémuseum, Etnografiska museet, Historiska museet, Nobelmuseet, Sjöhistoriska och Tekniska museet att samverka (se t.ex. Pauli 2008a, 2008b; Steorn 2010:119). Inom satsningen var produktionstiden för museernas utställningsbidrag kort, vilket resulterade i att utställningsmässigt var det egentligen ganska lite som visades i båthallen. Mest ambitiöst var Sjöhistoriska museets bidrag *Frizon* om homosexuella besättningsmän ombord på Svenska Amerika Linjen.

Historiska museet bidrog inte med en utställning men med en av de inledande texterna till utställningarna, signerad museichef Lars Amréus, samt föredrag av Kinna Björkvall utifrån queervisningarna som arrangerades under Pride. För projektet *5r* fanns internationella ambitioner redan från början, och utställningen har i olika former gått på turné till andra länder med främsta fokus på forna Östeuropa och Balkan och evenemang motsvarande Pride i de regionerna (Svanberg 2011; Westin 2011). Den har under 2011 visats i Belgrad och Sarajevo och Historiska museet ingår nu med en utställningsdel i form av ett bildspel.

THE UNSTRAIGHT MUSEUM

Nästa projekt för nätverket bakom *5r* är The Unstraight Museum, som lanserades i juli 2011. The Unstraight Museum erbjuder en plats på nätet för virtuella samlingar och öppet samlande (crowd collecting and curating). Enligt museets beskrivning utgörs dess uppgifter av (<http://www.unstraight.org/>):

- Collecting and documenting LGBT history in all its forms
- Cataloguing and creating open artefact databases
- Making all collected information available to the general public
- Working to encourage more museums to include a LGBT perspective in collections.

Privatpersoner och institutioner, till exempel museer, kan bidra med bilder av objekt (t.ex. föremål, platser, foton) som har en "unstraight" betydelse för ägaren, det vill säga (ungefär) icke-normativ betydelse. Museets definition på sin hemsida är "*Unstraight = Anyone or anything that is or was not part of the straight norm in society*". Viktigt är att det med respektive objekt följer en berättelse och en motivering till varför det bör ingå i samlingen. Detta kan alltså bli ett redskap för museer att lyfta objekt ur sina traditionella samlingar och låta dem ingå i en ny kontext. De inlagda föremålen m.m. ska sedan kunna taggas och ytterligare information läggas till av andra användare, och objekten ska också kunna läggas in i olika samlingar som användare själva skapar. Det kan därmed skapas flera olika och nya sätt att se på till exempel föremål och ny kunskap kring dem. Särskilt om sidan utvecklas i samarbete med museer så att de behov museer har för förnyelse i förhållande till äldre samlingspraxis kan arbetas in i systemet.

Det vore till exempel önskvärt med en teknisk lösning för referens mellan objekt upplagda på The Unstraight Museum och samma objekt i museernas traditionella databaser, samt att information som tillförs objektet på The Unstraight Museum även överförs till den traditionella databasen. Annars riskerar användandet av The Unstraight Museum att bli ett parallellt spår vid sidan av den övriga museiverksamheten istället för att vara något som bidrar till och utvecklar verksamheten.

SCHWULES MUSEUM OCH GLBT HISTORY MUSEUM

Idag finns två HBTQ-museer i världen. Det äldsta är det 25 år gamla Schwules Museum i Berlin (<http://www.schwulesmuseum.de/>). Där produceras utställningar och programverksamhet och där finns arkiv och bibliotek. Allt kring temat homosexualitet.

Det andra är det nyöppnade GLBT History museum i San Fransisco, som drivs av GLBT Historical Society (<http://glbthistory.org/museum/>). GLBT History museum invigdes i januari 2011 med de två första utställningarna *Our Vast Queer Past: Celebrating San Francisco's GLBT History* och *Great Collections of the GLBT Historical Society Archives*. Museet är ett tillägg till arkiven och programverksamheten som drivs av GLBT Historical Society, en förening som fyllde 25 år 2010.

PEDAGOGIK OCH PUBLIK VERKSAMHET

På museer pågår mycket publik verksamhet – visningar av olika slag, barn- och familjeaktiviteter på helger och lov, skolverksamhet, föredrag och seminarier m.m. Mycket av detta annonseras på museers hemsidor och information om vad som erbjuds är lätt att finna. Det är dock ett digert och tidskrävande arbete att gå igenom museers hemsidor för att söka efter utåtriktade verksamheter med just genusperspektiv. Generellt sett förefaller det som att museerna erbjuder ganska mycket utåtriktade verksamheter där genusmedvetenheten har varit hög då de utformats och beskrivs, även om det inte alltid uttrycks helt tydligt att så har varit fallet. Nedan följer ett axplock av verksamheter som erbjuds skolor och där genus- eller HBTQ-perspektiv uttrycks.

Det skulle även vara intressant och högst relevant att se på barn- och familjeutbud med genusperspektiv i museers programverksamhet. Likaså på vad för seminarier och föredrag som erbjuds och vilka föredragshållare som bjuds in. Detta lyftes av Susanna Rappe George vid Historiska museet, som bistått JÄMUS-gruppens arbete våren 2011. Tyvärr finns ingen tidsmässig möjlighet att gå vidare med det i denna omvärldsbevakning, bland annat eftersom det är betydligt enklare och mer tidseffektivt att göra sökningar på museers skolverksamhet och det verkar också som det är av större betydelse att uttrycka i sådan information när genusperspektiv är en viktig del i verksamheten. Barn- och familjeverksamheten samt utbud av seminarier och föredrag är dock företeelser som bör kunna finnas med i JÄMUS-projektets framtid.

MÖJLIGHETER OCH PROBLEMATIK

Utåtriktade verksamheter i museer har fördelen att vara en kontinuerlig verksamhet som kan ändras, modifieras och utvecklas allteftersom och förhållandevis fort, även inom ett befintligt programutbud. Innehållet och vad som väljs att uttryckas och hur det uttrycks kan varieras efter hand, inte minst vid direkt interaktion med besökare beroende på mottagande, frågor och diskussioner. Detta är en möjlighet och en fördel då perspektiv och infallsvinklar kan betonas, uppdateras och förändras i snabbare takt än i till exempel befintliga utställningar.

Vid utåtriktade verksamheter i utställningar, med direktkontakt och interaktion med besökare, kan även svagheter i utställningar utnyttjas som pedagogiska styrkor. Delar av en utställning som är problematiska ur genusperspektiv kan lyftas för att få igång ett kritiskt samtal om till exempel genus, makt och historieskrivning, och alternativa tolkningar till det som förmedlas i utställningen.

Ett problem inom den utåtriktade verksamheten är att förekomsten av genusperspektiv inom den kan bli personberoende. Hur gör man för att upprätthålla genusperspektiv långsiktigt och genomgående i verksamheten ifall inte alla som arbetar inom den har ett särskilt intresse i frågorna? Och hur säkrar man att till exempel även säsongs- eller timanställd personal utbildas i genusperspektiv och att det blir en del av den utåtriktade verksamheten som de upprätthåller (se t.ex. Ek-Nilsson 2009)?



Foto av Celesteh på Flickr licensierat cc by 2.0.

MUSEUM ANNA NORDLANDER

På Museum Anna Nordlander (MAN) arbetar man med konst och genus. I MAN:s konsthall har till exempel teaterföreställningen och utställningen *TYSTA LEKEN - Om maktstrukturer i klassrummet* erbjudits (*Tysta leken* 2011):

Hur går det till när roller och funktioner fördelas i ett klassrum? Vem är det som har makten att bestämma och vems röst lyssnas det på? Har könsroller stor eller liten betydelse i detta sammanhang? Konsthallen förvandlas till en interaktiv scen där teater, konst och publik samverkar. Vi vill diskutera, ifrågasätta och synliggöra hur maktstrukturer kan se ut i dagens klassrum och hur vi kan påverka dem.

MAN:s konstpedagogiska verksamhet är intimt förknippad med genusperspektiv och låter sig best beskrivas av dem själva (*MAN Konstpedagogisk verksamhet* 2011):

Den konstpedagogiska verksamheten arbetar utforskande genom att låta barn, unga och vuxna möta konst via betraktelser, reflektioner, samtal och aktiviteter. Museum Anna Nordlanders konstsamling är basen i detta arbete men även de tillfälliga utställningar, workshop och utbildningar vi ordnar. Att i mötet skapa ett nytt förhållande, belysa en ny berättelse och utvidga diskussionen med fokus på konst och genus. Ett övergripande tema som vi arbetar med är identitet, något som utgör grunden för vad vi idag benämner som genus. Hur upplever och beskriver vi vår könstillhörighet! Museum Anna Nordlanders arbete vilar på att identiteten hör hemma i det kulturellt och socialt formade könet, inte i det biologiska som vi föds till. Det handlar om vem får vara människa på vems villkor. Arbetet bedrivs i samarbete med förskolor, skolor, arbetsplatser, föreningar och universitetet. Självklart arbetar vi över ämnesgränserna och vid sidan om bildkonstnärer samarbetar vi även med musiker, dansare, filmare och andra konstnärligt verksamma.

Att via internet hitta en pedagogisk programförklaring med sådant tydligt genusperspektiv inom museivärlden är ovanligt.

HISTORISKA MUSEET

Bland Historiska museets aktiviteter som erbjuds skolor finns exempel med genusperspektiv och kritiskt innehåll. I utbudet av skolverksamhet erbjuds bland annat (*SHM Skolprogram 2011*):

Perspektiv på Sveriges Historia

Åk 7-9 och gymnasiet. Längd: 90 min.

Tusen år av kärlek, sex och könsroller

Från riddare och jungfrur, kättare och konung Kristina till folkhemmets sexualhygien. Vi diskuterar och knyter an till vår egen tid.

Tusen år av politik, makt och maktlöshet

Vi ger nya perspektiv på människors makt och maktutövande, lyfter fram kvinnors inflytande och berättar bl.a. om minoritetsgruppers villkor.

Det kritiska ögat

Gymnasium. Längd: 90 min.

Vi arbetar i workshopform med att kritiskt granska utställningen Vikingar utifrån värdegrundsbegreppen genus, klass, etnicitet, makt, identitet och demokrati.

På webbsidan erbjuds också lärarhandledningar till de olika utställningarna (*SHM lärarhandledningar 2011*). I dessa lyfts bland annat värdegrundsfrågor, könsroller och genus (t.ex. för *Forntider 1* och *2*, både för grundskolan och gymnasiet).

UPPLANDSMUSEET

Som nämndes ovan är det inte lätt att hitta information om hur personal arbetar med utåtriktade verksamheter och genusperspektiv. Stina Flink på Upplandsmuseet berörde bland annat deras pedagogiska arbete i sitt svar på uppropet på Mötesplats museer. Hon skrev i sitt mejl 2011-05-10 att "Sedan Weras handbok kom har vi i den pedagogiska verksamheten använt oss av den för att checka av hur vi arbetar och vid fortbildning av säsongsanställda" samt att de arbetar "i en ständigt pågående process med genus i det pedagogiska arbetet". För framtida arbete i JÄMUS-projektet kan det komma att vara intressant att veta mer om detta.

Upplandsmuseet tydliggör i vissa beskrivningar av sin verksamhet riktad mot skolor att genusperspektiv är viktigt. Det handlar om forntiden och kunskap, samt om kärlek.

För yngre elever i årskurserna 3-5 erbjuds (*Forntiden under dina fötter 2011*):

FORNTIDEN under dina fötter

Upplandsmuseets nya pedagogiska program om forntiden i Uppland

För att kunna lära oss om hur människor levt under forntiden måste vi försöka tolka och förstå de spår som finns kvar idag. Ett enda litet föremål kan berätta mycket om hur livet var för länge sedan.

Upplandsmuseet erbjuder nu ett pedagogiskt program om forntiden. Med hjälp av arkeologiska fynd och museets utställning TIDEN I RUMMET – människor i Uppland under 5000 år får eleverna, liksom detektiver, ta reda på mer om människan. När, var och

hur är föremålen skapade och vem har egentligen använt dem?

Med FORNTIDEN under dina fötter vill vi erbjuda skolan nya sätt att se på och arbeta med forntiden. Genus, källkritik, rättigheter och makt, lokalt och globalt är några av de perspektiv som tas upp. Frågeställningar som är aktuella för oss idag knyter ihop forntid och nutid.

För årskurserna 8-9 samt gymnasiet och vuxenstuderande erbjuds (*Den enda rätta 2011a*):

Den enda rätta

Ett pedagogiskt program om ”den stora kärleken”. Hur valde folk partner i Uppland på 1800-talet? Hur gör hinduer i Indien idag? Under det pedagogiska programmet får eleverna en insikt om och en förståelse för hur folk i andra kulturer och under andra perioder finner och har funnit den enda rätta. Programmet synliggör begrepp som etnicitet, klass och genus. Andra viktiga aspekter är kultur och tradition.

Att betona ”den enda rätta” och ”den stora kärleken” förefaller dock något snävt och normerande ur genusynpunkt. Både kvinnor och män lever i många fall av eget val under andra premisser än att det finns en enda person som är den så kallade enda rätta vad gäller att välja partners eller livskamrat. Att verkligen leva med någon som ska vara ”den enda rätta” kan också vara påtvingat och inte något självvalt och positivt. Texten i den pdf som det länkas till i beskrivningen ovan problematiserar perspektiven något mer (*Den enda rätta 2011b*), även om den normativa inställningen till ”den enda rätta” förefaller kvarstå.

JAMTLI – LÄNSMUSEUM I JÄMTLANDS LÄN

På Jamtli arbetar man gentemot skolor med visningar, tidsresor och värdegrundsdraman, bland annat med teman som berör manligt och kvinnligt, kärlek och könsroller. Visningar i basutställningar kan handla om ”Manligt och kvinnligt. Från hustavla till pappaledighet”, och ”Kär och galen Vi pratar om kärlek i tid och rum”. Ett värdegrundsdrama som erbjuds och som leder till diskussioner om könsroller beskrivs enligt följande (*Jamtli – Skolprogram 2011*):

Barnamord

Ett värdegrundsdrama i tingshuset på Jamtli där eleverna får uppleva en rättegång från 1829. Anna Olofsdotter är anklagad för barnamord. Eleverna får aktivt ta ställning för eller mot den anklagade. Efter dramat diskuterar vi frågor som rör könsroller.

Från 13 år. 60 minuter.

I beskrivningarna på nätet av de tidsresor som erbjuds skolklasser vid Jamtli framkommer inte genusperspektiv särskilt tydligt. I *Genus på museer* från 2003 diskuteras dock Jamtlis tidsresor och man menar att det i dem finns möjligheter till att problematisera könsroller och att aktiviteterna i samband med tidsresorna ofta väcker frågor hos eleverna kring det (*Genus på museer 2003:77-79*).

LIVRUSTKAMMAREN

Livrustkammaren är ett av få museer som i sitt skolprogram tydligt erbjuder aktivitet med ett normkritiskt perspektiv. För gymnasiet erbjuds följande visning för gymnasieklasser (*Kan man vara mer hetero 2011*):

Kan man vara mer hetero än kungen? – kungamaktens uttryck genom tiderna

Ofta möter vi antagandet att det är "naturligt" att vara heterosexuell. Antagandet bygger på en bestämd uppfattning om att det finns två kön – man och kvinna – och att det finns ett naturligt sexuellt band mellan dem. De som faller utanför kan stämplas som avvikande. Detta kan ske i form av fördomar om, våld mot och osynliggörande av dem som inte anpassar sig till heteronormen. Vi inbjuder eleverna till en annorlunda visning genom Sveriges kungliga historia, där vi undersöker kungamaktens uttryck i förhållande till den heterosexuella normen.

För yngre skolbarn i 6-årsverksamheten och årskurserna 1-3 erbjuds bland annat aktiviteten *Riddartid – sköna riddare och tappra jungfrur*, där eleverna klär ut sig i riddar- och jungfrukläder och där alla får prova en rustning. Eleverna får lära sig om riddarens liv, tornerspel och sagans riddare. Alla barnen dubbas också till riddare (*Riddartid* 2011).

Aktivitetens titel vänder på begreppen tappra riddare och sköna jungfrur. Det skulle vara intressant att veta mer om hur de arbetar i verksamheten med genusperspektiv, både gällande att barnen klär ut sig till riddare och jungfrur – uppmuntras barnen till att klä ut sig till vad de vill, till omvända roller, att pröva båda sorternas kläder? Och finns det ett kritiskt maskulinitetsperspektiv invävt i det som lärs ut? Detta är också av intresse rörande Livrustkammarens populära barnaktivitet Riddarklubben som funnits sedan 1992 (*Riddarklubben* 2011a, 2011b). På hemsidan visas bilder på flickor klädda som jungfrur (prinsessor?) och pojkar som riddare (*Riddarklubben* 2011a), vilka indikerar att verksamheten inte följer skolprogrammets ambition att vända på begreppen.

HALLWYLSKA MUSEET

Även Hallwylska museet, som ingår i samma myndighetsorganisation som Livrustkammaren, erbjuder skolverksamhet med normkritiskt perspektiv för högstadiet och gymnasiet (*Queer vid sekelskiftet* 2011):

Queer vid sekelskiftet

Hur var det att vara homo-bi och transperson kring sekelskiftet 1900 när normen var den borgerliga familjen? Följ med på en guidad visning i ett av stadens mest högborgerliga hem och tillsammans med museipedagogen får eleverna studera museet ur ett queerperspektiv.

ARMÉMUSEUM

Armémuseum erbjuder för gymnasiet bland annat en visning med namnet *Kvinnohistoria, livsöden* (2011) samt visningen *Krig, kön och sexualitet* (2011).

Kvinnohistoria, livsöden

Eleverna får genom dramatiserade inslag möta kvinnor från 1600-talet fram till idag. Visningen ger en god inblick i livsvillkoren för såväl pigor som högre ståndskvinnor och soldathustrur under skilda tidsperioder. Från 1980-tal är det möjligt för tjejer att göra lumpen. Hur ser kvinnors roll ut i dagens samhälle - i krig och fred?

Krig, kön och sexualitet

Med utgångspunkt i Armémuseums utställningar diskuterar vi frågor kring historiebrik, identitet, kön och sexualitet. Vems historia berättas på museer? Och hur? Vi talar om manlig och kvinnlig identitet och sexualitet i ett historiskt perspektiv. Hur har bilden



Viking? Foto av Ulf Bodin på Flickr. Licenserat CC BY-NC-SA 2.0

av familjen förändrats i skuggan av krigen? Hur formas killar och tjejer i lumpen? Hur hänger krig ihop med våldtäkt och prostitution? Inriktning och upplägg diskuteras med läraren vid bokningstillfället.

Särskilt *Krig, kön och sexualitet* förefaller ta upp komplexa historiska perspektiv och ha ett avancerat innehåll, både gällande teoretiska vinklar och skapande av historia. Till denna visning finns också fördjupningsmaterial att ladda ner.

PRIDEFESTIVALEN OCH VISNINGAR

Som diskuterades tidigare har många museer i Stockholm anordnat utåtriktade aktiviteter under den årliga Pridefestivalen i Stockholm och att det vanligaste verkar ha varit att anordna visningar med queerperspektiv i befintliga utställningar, ungefär som Historiska museet valde att göra 2007-2010 (se t.ex. *Queersagor för vuxna* 2010). Se ovan för vidare diskussion kring Pridefestivalen och museers aktiviteter i anslutning till den (sid. 22).

INSAMLING OCH SAMLINGAR

Vad som gör ett museum till ett museum och inte en konst- eller utställningshall är dess samlingar. Hur samlingar byggs upp, vårdas och används kan, liksom övrig verksamhet vid museer, förstås och förändras utifrån bland annat genusteoretiska perspektiv (se t.ex. Grahn 2007; Gustafsson Reinius 2008; Levin 2010). Sammanfattningsvis handlar det om insamling, brukande och praxis (se t.ex. Grahn 2006, 2007; Meurling 2009):

- Insamling – vad som väljs att samlas in, nyförvärv
- Information – vilken information som väljs att föras in i kataloger och beskrivningar
- Klassificeringar – vilka klassificeringar är möjliga att välja och som väljs för att göra föremål sökbara
- Tillgängliggörande och synliggörande – val av föremål vid t.ex. fotografering, artiklar som Månadens föremål.
- Vård av samlingar – vilka insatser som väljs att göras för vilka föremål i fråga om bevarandenaspekter
- Försäkringsvärden – hur olika föremål värderas i samband med till exempel utlån och utställningar

Allt detta, och förmodligen mer därtill, spelar in för vad samlingarna kommer att bestå av och det påverkar också hur föremål i dem kan komma att brukas vid till exempel forskning och utställningar, och vilka föremål och kunskaper och berättelser förknippade med dem som kommer olika intressenter till kännedom.

Vid strävan efter förändring av samlingar och insamlingspraktiker ska man dock vara medveten om att några av de mest tröga strukturerna på ett museum förmodligen rör just detta. Även om praktikerna är föränderliga och den förändringen inte behöver vara trög och långsam tar det längre tid innan resultat av genusmedvetna förändringar börjar ge avtryck och synas i en stor samling än då förändringar kan ses i till exempel utåtriktad verksamhet gentemot skolor. Genusmedvetenhet i samband med insamling och samlingar är dock av stor betydelse för att skapa långsiktigt hållbara genusperspektiv i museers verksamheter, eftersom det är samlingarna och kunskap kring objekten i dem och de berättelser dessa bär som till stor del utgör en grund för museets övriga verksamhet – allt från utställningar till utåtriktade verksamheter och forskningsmöjligheter (jfr Svanberg 2009).

BEFORSKNING AV EGNA SAMLINGAR OCH INSAMLINGSPRAKTIKER

För att skapa en bild av hur ett museums samlingar ser ut utifrån ett genusperspektiv är beforskning av samlingarna och museets insamlingspraktiker viktigt. Detta kan troligen göras på olika nivåer och på olika sätt. Ett exempel är Upplandsmuseet som 2006 lät genomföra externa granskningar ur genusperspektiv av olika delar av sin verksamhet, bland annat av sin

insamling och klassificering av föremål (Meurling 2009). Detta var del av ett projekt som också innebar utbildning för personalen i genusteoretiska perspektiv (Simonson 2009). Efter den externa granskningen utvecklades till exempel en förvärvsgrupp som diskuterar nya förvärv till samlingarna utifrån en checklista med kriterier där bland annat genus och sexualitet ingår (mejl från Barbro Björnemalm, Upplandsmuseet, 2011-05-19). Barbro Björnemalm, TF avdelningschef för samlingarna på Upplandsmuseet, menar att det har skett en synbar förändring i insamlingen efter att dessa genusmedvetna förfaranden införts (mejl 2011-05-19). Det vore intressant att veta mer om denna förändring och vad den består i.

Ett aktuellt projekt rörande museisamlingar är *Genus och region. Ny forskning om kvinnliga konstnärer på svenska konstmuseer* som pågår vid fyra konstmuseer 2010-2011: Göteborgs konstmuseum, Norrköpings konstmuseum, Malmö konstmuseum och Moderna museet i Stockholm. Intressant är att i detta projekt kopplas genus och kvinnlig representation i samlingarna även till regionala aspekter på hur samlingarna har byggts upp (*Genus och region* 2010; se även Werner 2011):

I fokus står frågan om representationen påverkats av olika regionala berättelser om 1900-talets konst. Vilken roll spelar exempelvis den göteborgska måleritraditionen, Malmös identitet som en del av kontinenten, avantgarde-inriktningen på Norrköpings konstmuseum och Moderna Museets uppfattning om att vara hela Sveriges museum? Hur påverkas de olika museerna av konstnärer som är starkt regionalt förankrade, men föga kända i Stockholm? Finns det skillnader mellan olika konstnärliga tekniker och material? Finns exempelvis fler kvinnliga grafiker än målare i samlingarna? Forskarna kommer inte enbart att se vad som förvärvats av kvinnliga konstnärer, utan även hur dessa konstnärskap sedan använts. Hur de presenterats i museernas salar, i böcker och foldrar och marknadsföringen.

Projektets resultat avses att presenteras i böcker, seminarier och utställningar. Utställningen *I nytt ljus: kvinnliga konstnärer ur samlingarna* som berördes ovan och som pågår under 2011 vid Göteborgs konstmuseum är en uppföljning på detta projekt. I slutet av september 2011 publicerades skriften *Representation och regionalitet. Genusstrukturer i fyra svenska konstmuseisamlingar* (Tellgren & Werner 2011).

INSAMLING – SÄRSKILDA TILLÄGG ELLER STRUKTURELLA FÖRÄNDRINGAR

En genuskev samling kan förändras till jämnare representation av kvinnligt och manligt, om det är det eftersträfvärdiga, genom särskilda tillägg. Det är en förhållandevis enkel satsning i jämförelse med långsiktiga, strukturella förändringar. Ett exempel på hur det kan göras är Moderna museets satsning *Det andra önskemuseet* under 2006-2009, initierat av dåvarande museichefen Lars Nittve. Genom särskilda ekonomiska tillskott köpte Moderna museet in verk av 13-14 kvinnliga konstnärer för att kunna berätta en konsthistoria som också inkluderar 1900-talets stora kvinnliga konstnärskap (*Det andra önskemuseet* 2006-2009; Tellgren 2011:49). Detta kan dock inte ha rättat till den skeva balansen i samlingen, vilken innan satsningen utgjordes av 90% män och 10% kvinnor (Nittve 2006). Lars Nittves avslutande ord rörande satsningen är också att "Kampanjen Det andra önskemuseet har givit ett fenomenalt resultat – men det betyder på intet sätt att arbetet med att skapa en samling som med ett jämställt perspektiv berättar 1900- och 2000 talens konsthistoria är över. Det är och skall vara en självklar del av vår vardag" (*Det andra önskemuseet* 2006-2009). Denna satsning ledde dock vidare till forskningsprojektet *Iskuggan av. Kvinnliga modernister ur ett genusorienterat konsthistoriskt perspektiv i samband med Moderna museets projekt Det andra önskemuseet*, 2008-2010. Inom projektet gjordes djupare studier av de nyförvärvade verken, och forskningen rörde feministisk konstteori och marginaliseringen av de kvinnliga konstnärerna inom konsthistoria och

Moderna museets verksamhet. Projektet utvecklades stegvis och utställningar producerades medan det pågick (Tellgren 2011).

Exempel på satsningar för att särskilt addera perspektiv som saknas i en samling har gjorts av Nordiska museet, dels genom en insamling av fotografier ”från HBT-världen” (*Visa dig!* 2008a), dels genom insamling av föremål och berättelser under Euro Pride i Stockholm 2008. Fotografier i museets samling har klassificerats och sorterats på olika sätt genom tiderna, men alltid utifrån ett heteronormativt perspektiv. Detta ville man ändra på med insamlingsprojektet *Visa dig!*, då bilder från den så kallade HBT-världen eftersöktes och kunde skänkas till samlingen, antingen digitalt eller som pappersbilder (*Visa dig!* 2008a). Samtidigt stod också en mindre utställning med fotografier och med samma namn under ett par månader sommaren 2008 (*Visa dig!* 2008b). Den hade nära anknytning till insamlingsprojektet och beskrivs på nätet: ”Vi vet inte vilken sexuell läggning människorna på arkivbilderna har, men vi har försökt att hitta platser, miljöer och sammanhang där HBTQ-historia kan ha ägt rum. Nästa gång vill vi på riktigt kunna skildra de många liv vi inte kan skildra i dag. Du kan hjälpa till att fylla i luckorna genom att lämna in dina egna bilder med anknytning till HBTQ-världen. Tag med kopiorna till Nordiska museet!” (*Visa dig!* 2008b).

Vid sökning på *pride* i Digitalt Museum får man 44 träffar med foton och föremål, alla från Euro Pride 2008 och tillhöriga Nordiska museet. Det rör sig bland annat om festivalprogrammet, olika riksdagspartiers rockslagsknappar som delades ut under festivalen, plakat och girlang från paraden, flaskfodral till Absolut Vodka i regnbågsfärgerna, och kondomförpackningar utdelade av Moderaterna. De insamlade föremålen representerar tillställningen som fest och politik. Vad som saknas är material från seminarierna och debatterna som hålls under Pride i Stockholm och som särskiljer denna Pridefestival från liknande festivaler runt om i världen. Saknas gör även föremål som visar på mångfalden av människor som uttrycker sina identiteter på olika vis under festivalen, ibland på sätt som troligen kan uppfattas som provokativt av majoritetssamhället. En mer radikal och vågad insamling hade varit önskvärd. Även Patrik Steorn kritiserar Nordiska museets enstaka satsning på insamling av queert material under Euro Pride, eftersom intervjuerna som gjordes i samband med insamling av föremålen bland annat skedde då besökare inhandlade föremål. Han undrar retoriskt om det som en alternativ samling bör förmedla verkligen är historier kring Pride-shopping (Steorn 2010:135). HBTQ-samhället, och inte minst Pridefestivalen, är av majoritetssamhället redan starkt förknippat med (reducerat till?) köpkraft och ”rosa pengar”.

För en långsiktig genus- och/eller HBTQ-medvetenhet i anslutning till insamling och praktiker som rör samlingar krävs snarare strukturella förändringar än enstaka satsningar och ett medvetet arbete med detta som pågår kontinuerligt. Metoder för hur detta kan ske inom museers verksamheter i anslutning till samlingar och utställningar kan vara en uppgift för JÄMUS-projektet att utveckla. En möjlighet är till exempel att se till vad som kan göras i befintliga samlingar genom att lyfta fram tidigare osynliga perspektiv på samlingarnas innehåll samt institutionens insamlingspraktiker (jfr Steorn 2010).

På Upplandsmuseet arbetar man med insamlingsfrågan och genusperspektiv på ett långsiktigt vis genom den förvärvskommitté som nämndes ovan och som tillsattes efter den externa granskningen av museets verksamhet 2006 (Simonson 2009:59; Björnemalm mejl 2011-05-19). I och med att genus och sexualitet är ett av kriterierna i diskussionen kring förvärv utifrån museets checklista för detta, så innebär det att uppgifter om det även kommer med i katalogen (uppgift i e-mejlkonversation med Stina Flink 2011-05-10, samt Barbro Björnemalm 2011-05-19). Att formalisera arbetsprocesser och låta flera ingå i dem är ett sätt att hela tiden hålla frågor vid liv och att inte låta dem bli alltför personberoende. En sökning på *genus* och *sexualitet* i Digitalt Museum där Upplandsmuseets samlingar finns sökbara genererade dock inga träffar på föremål från Upplandsmuseet (inga träffar alls på genus; 25 träffar på sexualitet – alla Nordiska museet, sökning 2011-07-06).

KATALOGER OCH KLASSIFICERING

Hur museers objekt katalogiseras och görs sökbara skiljer sig åt mellan museer och skapar olika möjligheter eller hinder vid genusmedvetna förfaranden rörande samlingar och insamling. I den externa granskningen av Upplandsmuseet 2006 framhöll granskaren att museet skulle kunna använda den utökade versionen av klassificeringssystemet *Outline of Cultural Materials* (Outline eller OCM), det vill säga Outline Genus (Meurling 2009:51-52). Museet svarade dock på detta att i och med att de använder datasystemet Primus har de ingen möjlighet att byta till Outline Genus (Simonson 2009:60). (Se dock nedan för Upplandsmuseets arbete idag med Digitalt Museum och genusmedvetna kompletteringar till Outline/OCM.) Teknikaliteter kan alltså sätta käppar i hjulet eller innebära möjligheter, delvis beroende på tidigare val av system. Förändringar kan även kräva nya rutiner och utbildningar, vilket också kan vara kostsamt och ta tid i anspråk. Försök att skapa genusmedvetna klassificeringssystem görs dock.

OUTLINE GENUS

Outline of Material Cultures (Outline/OCM) är ett klassificeringssystem med ämnesord för bilder och föremål med rötter i 1950-talets USA. Outline/OCM, svensk version från 1993, finns här: <http://remus.meta.se/ocm/se93/>. Information om Outline/OCM och principer för hur det ska användas finns här: <http://www.hembygd.se/index.asp?DocID=4618>.

Outline/OCM är idag delvis föråldrat i sina ämnesord och därför genomfördes projektet Outline Genus vid Västergötlands museum 2004-2005, med Ann-Katrin Wahss som projektledare. Detta innebar att Outline/OCM utvecklades genom att ämnesord lades till systemet för att bättre kunna klassificera fotografier utifrån ett genusperspektiv. Rekommendationer gavs också på befintliga ämnesord som ur genusperspektiv inte är särskilt lämpliga att använda (Sunnevång & Wahss 2005). Till exempel har *könsformering* och *transperson* lagts till. *Homosexualitet* fanns redan, men *heterosexualitet* och *bisexualitet* har adderats. Ämnesordet *ynpling* har tagits bort eftersom inget motsvarande ord finns för unga kvinnor (ungdom + man eller kvinna används istället) (Sunnevång & Wahss 2005:13-14).

Outline Genus är ett intressant exempel på ett konkret verktyg som ger möjlighet att förändra verksamheten mot att bli mer genusmedveten och som kan ge resultat som medför att genusperspektiv på samlingarna även når utanför museet, om databaser är publika. Det vore intressant att veta om andra museer har implementerat Outline Genus i sin verksamhet och om det fungerar som tänkt, och om det har modifierats vidare. Finns det andra liknande system annars? Har de eller kan de modifieras? Finns det system för föremål som kan användas och utvecklas på liknande sätt? Hur fungerar klassificering och sökbarheten vid insamling och samlingar bestående av immateriella objekt, till exempel berättelser eller visor?

Inom arkeologiska samlingar verkar Outline/OCM -klassificeringar inte användas alls. Kan museer då istället arbeta med taggar och fria sökverktyg i anslutning till sina databaser? Historiska museer har infört möjlighet för besökare på *Sök i samlingarna* på nätet att själva tagga föremål (<http://mis.historiska.se/mis/sok/info.asp?info=Use>). Möjligheten finns alltså där att tagga föremål utifrån genusperspektiv, men mängden taggar gör det hela svårt att överblicka och det är ett ganska ostrukturerat arbetssätt och i befintlig form i högsta grad personberoende. The Unstraight Museum som berördes ovan kan bli en ny möjlighet för museer att använda för att sätta in objekt i nya sammanhang och för att låta skapa ny kunskap kring sina samlingar (se sid. 23-24)

OUTLINE – KULTURELL IDENTITET

Under 2010-2011 genomförde Västergötlands museum ytterligare ett projekt med Ann-Katrin Wahss som projektledare och klassificeringar i Outline/OCM. Denna gång med föremålsklassificeringar och försök att synliggöra kulturell identitet med fokus på genus inklusive HBT, etnicitet, generation och klass (Rosander 2011). I projektet arbetade man med analyser av olika föremålsgrupper utifrån flera perspektiv, bland annat sigillstämplar, sedelböcker och

spännen. Man har strävat efter att inte enbart registrera det som avviker från normen utan också att inkludera det som faller inom nuvarande normer (Rosander 2011:11). Wahss konstaterar i förordet till rapporten att de i samband med projektet sökte efter något motsvarande att jämföra sig med, vilket de inte fann, varken inom Sverige eller EU (i Rosander 2011:5).

UPPLANDSMUSEET OCH KOMPLETTERINGAR TILL OUTLINE/OCM

Även Upplandsmuseet arbetar med Outline/OCM och har haft svårigheter med de föräldrade värderingar som systemet bär med sig. Rörande frågan om genusperspektiv i Upplandsmuseets katalog meddelade Barbro Björnemalm, tf chef för samlingarna vid museet, i mejl (2011-05-18) att alla ämnesord i deras databas är kompletteringar till Outline/OCM, som de menar saknar vissa perspektiv. De lägger till exempel på ämnesorden Kvinnlig tillverkare, Manlig tillverkare, Kvinnlig användare och Manlig användare i samband med webbpubliceringen av objekt i samlingarna. Och när uppteckningar registreras läggs ämnesorden Kvinnlig uppgiftslämnare eller Manlig uppgiftslämnare på. De ändrar också titlar från till exempel lantbrukarhustru till lantbrukare, eftersom hustrun var lantbrukare likaväl som mannen (ursprungliga katalogtexter sparas dock). Vad gäller familj så klassificeras inte längre ett foto av en kvinna, man och barn automatiskt som Kärnfamilj. Om uppgifter finns som stödjer att det rör sig om en familj klassificeras bilden som Familj.

HBTQ-KLASSIFICERINGAR – ANAKRONISM OCH FIXERING?

En viktig fråga som Paula Sunnevång och Ann-Katrin Wahss lyfter i samband med Outline Genus är ”Varför skall vi använda ord när vi klassificerar som inte ens var uppfunna när bilden togs?” (2005:15; se även Norrhem *et al.* 2008:19-24; Rosander 2011; Steorn 2010:125). De exemplifierar med ett äldre foto där personen klassificeras som transperson.

Vid sidan av den anakronistiska frågan för Patrik Steorn också fram att företeelsen att klassificera är problematisk eftersom det kan vara en slags maktutövning. Att applicera till synes tydliga kategorier som homo-, bi- eller heterosexuell på objekt fixerar dem, till skillnad från om till exempel ett androgynt porträtt skulle få fortsätta att vara enbart sig självt och på så vis vara flytande och queert snarare än kategoriserat. Att införa queer som klassificeringskategori skulle inte heller fungera eftersom begreppet innebär att det inte helt kan definieras och därmed inte heller kan användas som en fast kategori (se diskussion ovan, sid. 12). Ett problem är också att HBTQ-begrepp som används vid klassificeringar har en ofta mörk historia, till exempel *homosexualitet* som i samband med att begreppet skapades i slutet av 1800-talet användes i samband med kriminalisering av samkönade sexuella handlingar. Hur begreppen kommer att användas i framtiden är inte självklart, och databaser med dessa kategorier kan komma att användas i negativa syften (Steorn 2010, Steorn bidrag på JÄMUS hearing 2011-05-31).

Dessa är viktiga frågor som troligen kan diskuteras ur flera olika aspekter rörande många olika objekt och klassificeringar, ämnes- och sakord. Kunskap skapas utifrån vår egen tids förståelsehorisont så att moderna begrepp ibland används på äldre material torde vara en rimlig tanke och metod, särskilt i kombination med tydliggöranden kring vad som avses med begreppen och hur de används. Farhågorna ska tas på allvar, men om inget görs på grund av rädsla är det risk att förändringar inte heller kommer att ske.

TILLGÄNGLIGGÖRANDE OCH SYNLI GGÖRANDE

Sätt att särskilt synliggöra föremål ur samlingar kan vara genom fotografering eller artiklar som Månadens föremål eller liknande koncept som flera museer arbetat med (t.ex. Nordiska museet, Historiska museet, Medelhavsmuseet, Murberget/Länsmuseet Västernorrland, Kulturen i Lund). Vilka föremål som lyfts bidrar till vilken och vilkas historia som synliggörs för

besökare, ofta på webben. Angående fotografering kan det till exempel handla om vad som väljs ut för bildtagning och därmed synliggörs extra i databaser, särskilt om där också finns poster utan foton. Befintliga foton på föremål som sedan tidigare valts ut för fotografering bidrar också till vad som på ett enkelt vis kan användas vid senare tillfällen, till exempel på webb eller i marknadsföring. Detta är min egen erfarenhet från arbete i Historiska museets databas MIS under våren 2011 i samband med val av foton av ansikten ur den förhistoriska samlingen för ett mindre projekt på bildsajten flickr, då det visade sig att det finns bra bilder av i stort sett enbart manliga ansikten på figuriner och hängen trots att liknande föremål föreställande kvinnor också finns i samlingarna. Till synes små val får konsekvenser i flera steg och en genusmedvetenhet är önskvärd i alla led.

VÅRD AV SAMLINGAR, VÄRDERINGAR

Vikten av vård av samlingar framhålls av Wera Grahn: ”Vad som tillhör vårt kulturarv är inte bara beroende av vad som samlas in, utan även hur det omhändertas därefter” (Grahn 2007:19). Vilka bevarandeinsatser som görs för vilka föremål rörande konservering, förhållanden vid förvaring i magasin, hantering, m.m. påverkar objektens livslängd och möjlighet att användas i olika syften. Genusmedvetenhet i förhållande till detta är viktigt men inte särskilt uppmärksammat. Inom detta fält bör det finnas mycket att göra och utveckla.

Hur föremål värderas i samband med försäkringsvärden inför lån av föremål mellan museer påverkar hur de kommer att omhändertas i och med att bland annat val av säkerhet vid transport och val av larm beror på hur föremålet värderats. Hur föremålet hanteras, packas och dokumenteras inför transport kan också mer eller mindre indirekt bero på hur det värderats. Dessa omständigheter kan se olika ut vid olika museer. Vid Historiska museet uppmärksammades det vid en intern workshop rörande försäkringsvärden och värderingar att vikingatida svärd (traditionellt sett manliga föremål) vanligen bedöms som betydligt mer värdefulla än andra föremålskategorier, trots att det finns många av dem och att de inte alltid utgör de mest exklusiva föremålen. En analys av hur värderingar av objekt sker utifrån genusperspektiv skulle troligen blottlägga liknande förhållanden även på andra platser.

UTREDNING, NÄTVERK, UNIVERSITET

GENUS PÅ MUSEER OCH RUM FÖR GENUS

På uppdrag av kulturminister Marita Ulvskog utredde arbetsgruppen Genus på museer under 2002-2003 hur genusperspektiv kan få större genomslag i museers verksamhet, samt möjligheterna att etablera ett framtida resurscentrum för genusfrågor på museerna för att öka genomslagskraften av genusperspektivet i museernas verksamhet. I arbetsgruppen fanns företrädare för museer, arkiv och forskarsamhället, och man hade fokus på fyra områden: utbildningsmöjligheter, forskning på museerna, utställnings- och programverksamhet samt museipedagogisk verksamhet (*Genus på museer* 2003, för en sammanfattning av utredningen, se sidorna 9-15; mer om utredningens arbete finns i Carlström 2003:8-10).

Gruppen menade bland annat att genusperspektiv inte enbart är viktigt i utställningar utan även viktigt att lägga på samlingar, insamlingspolicy, forskning på museer, museipedagogik och vid utbildning av museiverksamma. Vidare att kunskap är viktigt för ökad genomslagskraft för genusperspektiv i museers verksamheter, både i form av vidareutbildningar av befintlig personal samt genom nyanställning av personal med moderna utbildningar (*Genus på museer* 2003:63). De menade också att ledningens kompetens inom området är av stor betydelse för genusperspektivets status och att därmed bör även museichefer erbjudas vidareutbildning i genuskunskap (*Genus på museer* 2003:70).

I uppdraget ingick att utreda möjligheterna för att starta ett framtida resurscentrum för genusfrågor på museerna. Gruppen kom fram till att detta vore önskvärt och föreslog att ett sådant skulle förläggas i anslutning till Arbetets museum i Norrköping i och med museets långsiktiga arbete med genusfrågor och personalens kunnighet inom detta, samt museets koppling till akademiska forskarmiljöer med genuskompetens i Linköping (*Genus på museer* 2003:14-15, 102-104; *Rum för genus* 2006). Ett resurscentrum kom dock aldrig att etableras även om planerna för ett sådant var långt framskridna – se rapporten *Rum för genus* från 2006. Förklaringen är regeringsskiftet till borgerlig regering 2006.

I rapporten *Rum för genus* från 2006 redovisar Arbetets museum hur ett resurscentrum för genusfrågor skulle kunna administreras, organiseras och vilka inriktningar det skulle arbeta med. Enheten var tänkt som en självständig avdelning med Arbetets museum som värdorganisation och som också skulle tillhandahålla administrativa tjänster. I övrigt skulle tre specifika tjänster inrättas: en chef, en informations- och utbildningsansvarig och en gästanställning som skulle kunna sökas av museiverksamma personer för en begränsad tid och inom särskilda projekt. Resursenhetens verksamhet skulle baseras på fyra inriktningar:

- Att arbeta mot och vända sig till alla som arbetar inom hela museiområdet inklusive frivilligkrafter inom hembygdsrörelsen. Inte minst chefer ansågs viktiga att nå för att förändringar ska ske.
- Att vara en central för erfarenheter och kunskap inom fältet och anordnanden av möjligheter till möten och utbyte av erfarenheter.



Foto på Flickr av Samirluther licensierat cc by-sa.

- Att arbeta med utveckling av internationella nätverk och kontakter inom museisektorn i andra länder (jämför *The Museums, Libraries and Archives Council* i Storbritannien, <http://www.mla.gov.uk/>).
- Att samarbeta med museer, universitet, lärosäten, föreningar med flera institutioner för att utveckla verksamheten, till exempel i form av gemensamma projekt, fortbildningskurser eller gemensamma ansökningar om bidrag.

Resursenheten skulle vidare ha varit ett forum för diskussion, en pådrivare i genusfrågor, förmedlare av kontakter och forskning och arrangör av utbildningar, samt ett stöd för museer att till exempel omsätta genusperspektiv i den dagliga verksamheten (*Rum för genus* 2006).

FÖRENINGAR OCH NÄTVERK MED GENUSANKNYTNING

GENUS I MUSEER

Föreningen Genus i museer är det största nätverket i museisverige med särskilt fokus på genus. Det skapades som ett nätverk men existerar i föreningsform sedan 2002. Medlemmarna utgörs av institutioner och enskilda personer. Föreningen organiserar bland annat studiebeök och seminier med genusfokus. För en översikt av aktiviteter, se fliken Arkiv på deras hemsida (<http://genusimuseer.se/>). Genus i museers egen beskrivning på hemsidan:

- Föreningen Genus i museer är till för dig som vill diskutera och problematisera genus i ett museums olika verksamhetsgrenar, både vad gäller det interna och utåtriktade arbetet.
- Föreningen utgörs av genusintresserade från olika museer i Sverige och varje år arrangerar vi ett eller flera studiebesök/seminier dit du som medlem är välkommen.

- En viktig del av verksamheten är det nätverk som genom åren har byggts upp. Som medlem hjälper vi dig att förmedla kontakter mellan dig, ditt museum och den specialhjälp du behöver.

Genus i museer har också en grupp på Mötesplats museer där diskussioner pågår (<http://sve-ri-gesmuseum.se/>), bland annat kring JÄMUS-uppdraget under rubriken *Jämställdhetsuppdrag på museiområdet*. På gruppens samt JÄMUS-gruppens sidor på Mötesplats museer har Eva Hult, arkivarie på Sjöhistoriska museet, bidragit med en historik över nätverkets och föreningens historia (2011-05-20, se Bilaga 2).

Andra aktiviteter att nämna här är en enkätundersökning och utbildningsprojektet UFOG. Under hösten 2009 sände Genus i museer ut en enkät med frågor om genus till olika beslutsfattare på svenska museer, bland annat rörande beaktande av genuskunskaper vid anställning av personal och om det finns arbetsgrupper för genusfrågor på museerna. Frågorna rörde också genomslag för genusfrågor i museers verksamheter och om museerna använder riktlinjer eller checklistor som tar upp genusaspekter. 15 museer svarade att genusriktlinjer finns eller ska tas fram för insamling, vilket vore intressant att ta del av. En sammanställning av enkäten finns här: http://www.genusimuseer.se/genus_enkat_2009.pdf (länken kopierad 2011-05-20).

Föreningen Genus i museer drev under 2006 ett utbildningsprojekt som kallades UFOG, utifrån "Upptäck! Förändra! Om genusmedvetande i museerna". Med projektet ville man skapa en landsomfattande fortbildning i genusvetenskap för personal på museer och syftet var att pröva en modell för att låta museer själva analysera sina verksamheter och samlingar utifrån genusperspektiv för att i förlängningen skapa genusmedvetna styrdokument som prioriteringslistor för insamling m.m. och långsiktiga måldokument för verksamheten. Resultatet var tänkt att kunna användas för den resursenhet för genusfrågor som var föreslagen att förläggas vid Arbetets museum (*UFOG 2006*). Materialet är intressant för JÄMUS att ta del av i eventuellt kommande arbete med utbildningar rörande genus och HBTQ.

LOKALT NÄTVERK PÅ SJÖHISTORISKA

Eva Hult på Sjöhistoriska museet svarade på uppropet om genussatsningar som gjorts på museer och informerade bland annat om deras lokala nätverk (2011-05-13, se Bilaga 2):

På Statens maritima museer har vi sedan sex år tillbaka en intern genusgrupp med sex, sju representanter från museets olika verksamheter. Vi vidareutbildar oss genom att läsa, se utställningar, diskutera insamling, pedagogik och annat. Vi vill vara en liten grupp som blir mer och mer kunnig i dessa frågor i syfte att försöka utveckla våra museers verksamheter med hjälp av olika genusperspektiv. I år planerar vi att ha längre samtal med våra tre museichefer. Samtal som redan resulterat i att vi diskuterar genusperspektiv i en kommande utställning. I myndighetens satsning "Cemas", som innebär samarbete med Stockholms universitet vad gäller maritim forskning, ingår forskare i etnologi och historia som arbetat eller arbetar med genus. En av dessa har haft en föreläsning för de de anställda. Vasamuseets chef Marika Hedin är genusforskare och har också hon haft en föreläsning. 2006 deltog myndigheten i föreningen Genus i museers projekt "UFOG". Jag har ordnat en halvdag för alla anställda med de två genusforskarna Wera Grahn och David Tjeder.

DEA-FÖRENINGEN FÖR KVINNOHISTORISKT MUSEUM

DEA-föreningen har som mål att ett statligt museum för kvinnohistoria ska komma att inrättas. De arrangerar seminarier, studiebesök och stadsvandringar och för debatt kring kvinnofrågor och museer. Under "Bli medlem/årsavgift" på hemsidan meddelas det att "Enskilda kvinnor och/eller föreningar är välkomna att stödja föreningens arbete." DEA: <http://www.dea-kvinnomuseer.nu/web/page.aspx?refid=11>

NÄTVERKET KVINNOHISTORISKT FORUM

En av de anmälda till hearingen 31 maj var Pamela Reynolds, frilansforskare och författare, från nätverket Kvinnohistoriskt Forum. Reynolds skriver i ett mejl i samband med anmälan till hearingen att "Jag har också tillsammans med ett par andra personer startat upp ett nätverk, Kvinnohistoriskt Forum, som har som mål att skapa opinion för en mer framskjuten position för kvinnans historia och att bidra med folkbildning inom ämnet" (mejl 2011-05-04).

GENUS VID UNIVERSITET

Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborgs universitet

Detta är en portal med samlad information om genus och länkar till relevanta platser på nätet, samt bland annat databasen Greda där man kan söka efter genusexperter inom olika fält, och ett nyhets- och informationsflöde med genustema. Särskilt sidan "Resurser" är informationsrik rörande genusforskning. Adressen är <http://www.genus.se/>.

Centers of Gender Excellence

I syfte att öka internationaliseringen av den svenska genusforskningen utlyste Vetenskapsrådet hösten 2006 stöd till starka miljöer inom genusforskning. I november utsågs tre forskningsmiljöer som fick stödet, så kallade *Centers of Gender Excellence*. Nyttänkande och konkreta planer på hur man ska bli internationellt ledande inom området var de viktigaste urvalskriterierna för den internationella bedömarpanelen (*VR Centers of Gender Excellence*). De tre miljöerna var:

- Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet med Gender excellence-forskningsprogrammet GenNa som arbetar fokuserar på genus, kultur och natur: <http://www.genna.gender.uu.se/about-genna/>.
- Umeå Centre for Gender Studies, Umeå universitet och forskningsprogrammet Challenging Gender: <http://www.ucgs.umu.se/english/research/challenging-gender>.
- Institutet för tematisk genusvetenskap, samarbete mellan Linköpings universitet och Örebro universitet. Forskningen inom gender excellence-programmet kretsar kring transnationella och transdisciplinära studier av föränderliga genusrelationer och intersektionalitet: <http://www.genderexcel.org/?q=node/81>.

Tema Genus, Linköpings universitet

Tema Genus är en tvärvetenskaplig enhet med grund- till och med forskarutbildning vid Linköpings universitet, uppdelat i sex områden: genus och kultur; genus, ekonomisk förändring och organisation; kritiska studier av män och maskuliniteter; genus, kunskap, vetenskap; posthumanistiska genusstudier; the Zoontology Research Team. "Forskning, forskarutbildning och forskarkurser inom tema Genus sätter fokus på betydelsen av genus i kultur, samhälle, ekonomi, teknologi och vetenskap med utgångspunkt i disciplinöverskridande teori- och metodperspektiv" (<http://www.tema.liu.se/tema-g?l=sv&sc=true>).

Tema Q, Linköpings universitet

På Tema Kultur och samhälle (Tema Q) vid Linköpings universitet är kulturens roll, funktion och betydelse i det moderna samhället i fokus. Där bedrivs tvärvetenskaplig forskning inom tre forskningsprogram: kulturhistoria, historiebruk och modernisering; kulturens ekonomi och politik; kulturalisering, mediering och representation (<http://www.isak.liu.se/temaq?l=sv>).

Genusakademin, Stockholms universitet

I mars 2011 invigdes Genusakademin vid Stockholms universitet. Lena Gemzöe, lektor i genusvetenskap, är ordförande i Genusakademins styrgrupp. "Förutom att synliggöra den

genusforskning som finns inom alla fyra fakulteter ska Genusakademin samla forskare med genusinriktning så att utbytet kan öka och därmed skapa nya samarbeten. ... Nio discipliner ingår för närvarande i Genusakademin: genusvetenskap, historia, idéhistoria, statsvetenskap, ekonomisk historia, pedagogik, kulturgeografi, juridik och populationsgenetik” (<http://www.su.se/medarbetare/service/information-marknadsforing/kanaler/medarbetarnotiser/ny-akademi-ska-utveckla-genusforskningen-1.12033>).

Genusvetenskap

Utbildning i genusvetenskap bedrivs på flera orter i Sverige. En slagning på studera.nu – genusvetenskap, höstterminen 2011 – gav träffar till följande högskolor och universitet (2011-05-20): Stockholms universitet, Lunds universitet, Uppsala universitet, Karlstads universitet, Linnéuniversitetet, Högskolan i Gävle, Göteborgs universitet, Högskolan i Halmstad, Malmö högskola, Mittuniversitetet, Södertörns högskola, Umeå universitet, Örebro universitet.

MUSEOLOGI VID UNIVERSITET

Vid följande institutioner bedrivs utbildning och/eller forskning inom museologi, efter slagning på studera.nu, museologi för höstterminen 2011 (2011-05-20):

Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet
<http://www.kultmed.umu.se/>

Institutionen för ABM, Uppsala universitet
<http://www.abm.uu.se/>

Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet
http://www.lu.se/o.o.i.s?id=320&lukas_id=ABMA22

Institutionen för kulturvetenskaper, Avdelningen för ABM och bokhistoria, Lunds universitet
<http://www.kultur.lu.se/institutionen/avdelningar/abm-och-bokhistoria>

Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap, Etnologiska avdelningen, Stockholms universitet
<http://www.erg.su.se/pub/jsp/polopoly.jsp?d=15737>

En framträdande internationell institution för museistudier utgörs av School of Museum Studies, University of Leicester. Institutionen beskriver sig som: ”*A leading, internationally renowned centre for museum studies research and teaching since 1966. The School of Museum Studies works with museums, galleries and related cultural organisations internationally to develop creative practice through leading edge teaching and research*” (<http://www.le.ac.uk/ms/index.html>). Vid sidan av undervisning och forskning ger institutionen också ut tidskriften *Museum and Society*, fackgranskad och nedladdningsbar på nätet: <http://www.le.ac.uk/ms/museumsociety.html>.



Foto av Ulf Bodin på Flickr. Licensierat CC BY-NC-SA 2.0

AVSLUTNING

Omvärldsanalysen visar att på svenska museer pågår en hel del verksamheter med genus- och även till viss del HBTQ-perspektiv inom utställningar, pedagogik och publik verksamhet samt samlingar och insamling. Metoder behöver dock utvecklas för att skapa långsiktiga, strukturella förändringar med målet att genus- och HBTQ-medvetenheten är hög och en ständig del i museers verksamheter snarare än fokus i främst enskilda satsningar.

Exemplen visar just på många men till synes framförallt enskilda satsningar, även om försök till långsiktiga förändringar också finns i och med till exempel extern granskning av verksamheten ur genusperspektiv, genus- och HBTQ-medvetna uppdateringar av klassificeringssystem för föremål, och införande av checklistor vid nyförvärv. Möjligen kan även en del museers skolvisningar med genus- och HBTQ-perspektiv sägas utgöra del av en mer långsiktig genusmedveten verksamhet eftersom dessa annonseras på museets hemsida och finns tillgängliga under längre tid och troligen ofta omarbetas från termin till termin snarare än byts ut radikalt. Just pedagogisk verksamhet är dock samtidigt sårbar i och med att den är lätt att förändra snabbt och att så kan ske till exempel vid byte av ledning eller om anställd som är drivande i frågan slutar.

Vid sidan av långsiktiga förändringar och långsiktighet i verksamheten är ett behov att genus- och HBTQ-medvetenheten genomsyrar ett museums alla delar och verksamheter – från insamling och samlingar till utställningar, pedagogik och publik verksamhet till marknadsföring och webb samt ända till chefsnivå. Det kan förmodligen vara lätt att förbise marknadsföring och webb då ett museum genomgår en förändring mot en högre grad av genus- och HBTQ-medvetenhet. Fokuseringen blir gärna på kunskapsproduktionen och kärnverksamheterna. Emellertid kan det då också bli skevt som i exemplen ovan där det i webbtexter inte framkommer att genusperspektiv är viktiga i utställningar där så är fallet. Att chefen och ledningens inställning är av särskilt stor betydelse för om genus- och HBTQ-perspektiv ska komma att genomsyra ett museums verksamhet har påpekats flera gånger tidigare (*Genus på museer* 2003:70; *Rum för genus* 2006; Grahn 2007:40-41).

I program Jämi 2008-2010 (www.jamiprogram.se) – regeringsuppdraget att ge stöd till statliga myndigheters arbete med jämställdhetsintegrering som ålades Nationella sekretariatet för genusforskning vid Göteborgs universitet – identifierades flera framgångsfaktorer för lyckad integrering av jämställdhet i statliga myndigheters arbete. De framgångsfaktorer som också är relevanta för JÄMUS att bära med oss är ledningens stöd, systematiskt och målinriktat arbete som också följs upp, verksamhetsnära och kontextanpassat arbete, jämställdhetsarbete med intersektionellt perspektiv (Olsson 2010:13-14). Det som inte har berörts tidigare inom denna omvärldsanalys är uppföljningen av ett långsiktigt arbete, av Jämi benämnt som systematiskt och målinriktat arbete. Uppföljning och utvärdering för att gå vidare inom ett långsiktigt arbete är viktiga aspekter för att fortsätta inom samma spår eller införa modifieringar för att nå det utsatta målet. Liksom att en annan framgångsfaktor är att arbetet bör vara verksamhetsnära och kontextanpassat. Olika slags museer har olika verksamheter och förutsättningar och därmed bör de metoder som utvecklas inom JÄMUS-projektet vara anpassningsbara efter behov.

En förståelse för att genus- och HBTQ-perspektiv behöver uppdateras ständigt är också viktigt. Perspektiven förändras med tiden. Därför är kontinuerliga samtal, att följa med i litteratur och artiklar samt delta i kurser och vidareutbildningar av stor betydelse för att upp-

rätthålla moderna perspektiv. Detta gäller såväl personal som chefer. Alla behöver inte vara experter, men genom att skapa en förståelse för att det är viktigt att upprätthålla medvetenheten kan man komma långt. Här är Wera Grahn's stege med olika grader av genusintegrering användbar (Grahn 2007:23-26). Detta behöver inte innebära en total och uteslutande genusfokusering vid alla tillfällen utan kan ibland innebära att aktivt välja bort genus och/eller HBTQ som de viktigaste perspektiven.

Som nämndes ovan pågår ganska många verksamheter med genus- och även en del med HBTQ-perspektiv på museer runt om i Sverige, särskilt i samband med utställningar och pedagogik och publik verksamhet. Det är av stor betydelse att även satsa på att skapa och utveckla praktiker som medför högre genus- och HBTQ-medvetenhet inom samlingar och insamling. Ovan diskuteras utveckling av klassificeringssystem som gjorts, vilket är gott men också är något som behöver diskuteras, problematiseras och utvecklas mer. Även andra aktiviteter i samband med samlingar och insamling kan utvecklas; ovan diskuterades bland annat vård och försäkringsvården. Det kan ta längre tid för förändringar att börja synas inom fältet samlingar och insamling, vilket återigen ger anledning att påpeka vikten av långsiktighet i arbete med genus- och HBTQ-perspektiv. Genus- och HBTQ-medvetenhet inom detta fält är viktiga för att skapa hållbara perspektiv i andra delar av museers verksamheter, eftersom samlingarna och kunskap kring objekten och de berättelser dessa bär till stor del utgör grunden för museets övriga verksamheter.

INTERNATIONELLA PERSPEKTIV

I JÄMUS-projektets uppdrag ingår att visa på goda exempel nationellt och internationellt (Ku2011/557/KA/SHM dnr 620-217-2011). I denna omvärldsanalys har inte tid funnits till det internationella anslaget även om ambitionen fanns med inledningsvis, bland annat därför att det vid en första rekognoscering på nätet visade sig vara svårt att hitta material, även om en del exempel finns i litteratur. Även i den tidigare utredningen *Genus på museers* uppdrag ingick att beakta goda internationella exempel. Man menade dock att internationellt sett så verkar stora satsningar på att integrera genusperspektiv i museers verksamheter saknas. De redovisar i rapporten hur Danmark och Norge valt att ha statsstödda kvinnomuseer men betonar också att det inte är detsamma som ett integrerat genusperspektiv. De konstaterar vidare att det säkert finns enskilda goda satsningar på museer eller i utställningar internationellt sett, men att dessa är svåra att nå information om (*Genus på museer* 2003:24). Så verkar fallet vara även nu. Det krävs alltså en beredskap på att det kan vara tidskrävande att nå dem. En väg kan vara att låta exempel på utställningar och satsningar som tas upp i modern litteratur inledningsvis guida sökningar på nätet, och att till museer som därigenom nås skicka riktade frågor och på så vis nå information och också skapa kontakter som kan leda vidare genom tips och rekommendationer.

I ICOM:s etiska regler och riktlinjer nämns varken *gender* eller genus och jämställdhet (*ICOM code of ethics* 2006; *ICOMs etiska regler* 2005). Är det så att museer i Sverige internationellt sett redan är föregångare i att försöka integrera och att lyfta fram vikten av genus- och HBTQ-perspektiv inom museers verksamheter? Vi bör i alla fall kunna vara goda förebilder på den internationella arenan.

SAMVERKAN

JÄMUS-projektet pågår under 2011 och 2012 med redovisning till regeringskansliet i slutet av 2013. I uppdragsbeskrivningen regleras att projektet bör genomföras i samverkan med universitet, högskolor och berörda institutioner och organisationer inom kulturområdet. Detta är viktigt. Inom JÄMUS-projektet måste vi sträva efter samverkan med permanenta parter så att det som utvecklas och produceras inom projektet kan leva vidare även efter att JÄMUS tid är över (jfr Olsson 2010:11, 49).

REFERENSER

- Ahlsén, M, Berg, J. & Berg, K.** 2005. Hela historien? Tjugo frågor till en utställning. *Det bekönade museet. Genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*, sid. 173-189. Red. Aronsson, I-L. & Meurling, B. Uppsala.
- Ahlsén, P.** 2011. Publikrusning till sexkonstutställning. *DN Kultur* 2011-04-01, <http://www.dn.se/kultur-noje/konst-form/publikrusning-till-sexkonstutstallning> (länken kopierad 2011-04-20).
- Aronsson, I-L. & Meurling, B.** 2005. I museets dolda vrår. Inledande reflektioner. *Det bekönade museet. Genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*, sid. 11-49. Red. Aronsson, I-L. & Meurling, B. Uppsala.
- Berg, H.** 2009. Modern maskulinitetsteori och antik litteratur. *Arkeologisk framtid: Arkeologmötet 2008*, sid. 95-105. Red. T. Artelius & A. Källén. Svenska Arkeologiska Samfundet.
- Bromseth, J. & Darj, F.**, red. 2010. *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala.
- Carlström, A. K.** 2003. Arbetsgruppen Genus på museer. *Samtid & museer*, temanummer genus, nr 3-4/03, sid. 8-10. Samdok.
- Changing the Woman Image*, 2011. *CHANGING THE WOMAN IMAGE - WOMEN IN COMICS*, Arbetets museum, 8 mars-1 maj 2011, http://www.arbetetsmuseum.se/index.php?option=com_content&view=article&id=162:changing-the-woman-image-women-in-comics&catid=53:pressmeddeland&Itemid=74 (länken kopierad 2011-05-11).
- Creative Women*, 2011. Tekniska museet, <http://www.tekniskamuseet.se/1/1632.html> (länken kopierad 2011-09-29).
- Dahlén, S.** 2006. *Hetero*. Stockholm.
- Den enda rätta*, 2011a. Upplands läns museum, <http://www.upplandsmuseum.se/Sidor/SKOLA/PEDAGOGISKA-PROGRAM-FOR-LANET/> (länken kopierad 2011-05-13).
- Den enda rätta*, 2011b. Upplandsmuseum, <http://www.upplandsmuseum.se/Global/Skola/Skolprogram%20i%20a4net/Information%20till%20skolor.pdf> (länken kopierad 2011-05-13).
- Det andra önskemuseet*, 2006-2009. Moderna museet, <http://www.modernamuseet.se/Samlingen/Samlingen/Om-Samlingen/Det-Andra-Onskemuseet---Grande-Finale/> (länken kopierad 2011-05-16).
- Det kritiska ögat*, 2011. Historiska museet, <http://www.historiska.se/misc/gemensam/malgrupper/larare/skolvisningar/> (länken kopierad 2011-05-23).
- Du Rietz, P. & Sjunnesson, H.** 2011. Kunskapsuppbyggnad och forskningssamverkan. *Forskning vid museer*, sid. 179-198. Red. Svanberg, F. The Museum of National Antiquities, Stockholm, Studies 19. Historiska museet/Stockholm.
- Ek-Nilsson, K.** 2009. Rapport från granskning av verksamheten vid Disagården ur ett genusperspektiv. *Upplandsmuseets kunskaper om könsordningen. Rapport från en extern granskning 2006*, sid. 27-38. Red. Simonson, Ö. Upplandsmuseum/Uppsala.

EuroPride 08, 2008. Stockholm Euro Pride program, <http://www.mypaper.se/show/stockholmpride/show.asp?pid=345242359565558&page=5> (länken kopierad 2011-05-12).

Forntiden under dina fötter, 2011. Upplandsmuseet, <http://www.upplandsmuseet.se/Sidor/SKOLA/PEDAGOGISKA-PROGRAM/FORNTIDEN-UNDER-DINA-FOTTER/> (länken kopierad 2011-05-13).

Forntider, 2005/2007. Historiska museet, <http://www.historiska.se/utställningar/fastautställningar/forntider/> (länken kopierad 2011-05-11).

Forskning om genus, 2011. Genusfokus, <http://www.genusfokus.se/om/genusforskning/> (länken kopierad 2011-04-20).

Franken, M, Woodward, A., Cabó, A., & Bagilhole, B. M., red. 2009. *Teaching Intersectionality. Putting Gender at the Centre*. Teaching with Gender. European Women's Studies in International and Interdisciplinary Classrooms. A book series by ATHENA. Utrecht/Stockholm.

Genus handlar om..., 2011. Genusfokus, <http://www.genusfokus.se/om/vad-ar-genus/> (länken kopierad 2011-04-20).

Genus och region, 2010. *Genus och region. Ny forskning om kvinnliga konstnärer på svenska konstmuseer*, Göteborgs konstmuseum, <http://www.konstmuseum.goteborg.se/>, klicka på forskning, Genus och region (länken kopierad 2011-05-05).

Genus på museer, 2003. Departementsserien, Ds 2003:61. Stockholm.

Grahn, W. 1999. Tekniska museet – den manliga teknikens tempel? *Mötesplats Tekniska museet. Tekniska museets årsbok, Dædalus 2000*, årgång 68, sid. 191-209. Tekniska museet/Stockholm.

Grahn, W. 2006. "Känn dig själv" *Genus, historiekonstruktion och kulturhistoriska museirepresentationer*. Linköping.

Grahn, W. 2007. *Genuskonstruktioner och museer – Handbok för genusintegrering*. Upplandsmuseet/Uppsala. http://www.upplandsmuseet.se/Global/Verksamhet/Genusrapport_JP2011_print.pdf (länken kopierad 2011-11-24).

Grav med flera individer. Historiska museet, <http://www.historiska.se/template/RelatedImagePopup.aspx?parent=18404&image=22128> (länken kopierad 2011-05-11).

Gudmundsson, M. 2005. Recension av *Det bekönade museet. Genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*. Red: Aronsson, I-L & Meurling, B. Skrifter utgivna av institutionen för ABM vid Uppsala universitet. Volym 1. <http://vardag.org/old/text/bekonad.pdf> (länken kopierad 2011-07-14).

Gustafsson Reinius, L. 2008. Innanför branddörren: Etnografiska samlingar som medier och materialitet. *Mediernas kulturhistoria*, Mediehistoriskt arkiv 8, sid. 73-95. Red. Jülich, S. *et al.* Statens ljud- och bildarkiv/Stockholm.

Hedlin Hayden, M. & Sjöholm Skrubbe, J. 2011a. Patriarkalt och misslyckat. *DN Kultur* 2011-03-31, <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/patriarkalt-och-misslyckat> (länken kopierad 2011-04-20).

Hedlin Hayden, M. & Sjöholm Skrubbe, J. 2011b., Vi är kapabla att njuta av och tänka kring konst samtidigt. *DN Kultur* 2011-04-05, <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/vi-ar-kapabla-att-njuta-av-och-tanka-kring-konst-samtidigt> (länken kopierad 2011-04-20).

Hein, H. 2010. Looking at museums from a feminist perspective. *Gender, Sexuality and Museums: A Routledge Reader*, sid. 53-64. Red. Levin, A. K. Oxon/New York.

Hirdman, Y. 2003. *Genus. Om det stablas föränderliga former*. Malmö.

Horn, A. 2010. *Queering the Museum: catalogue*. Birmingham Museum/Birmingham.

I nytt ljus, 2011. *I nytt ljus. Kvinnliga konstnärer ur utställningarna*, Göteborgs konstmuseum, <http://www.konstmuseum.goteborg.se/>, klicka på Utställningar (länken kopierad 2011-05-05).

ICOM code of ethics for museums. 2006. ICOM, International Councils of Museums, http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/Codes/code2006_eng.pdf (länken kopierad 2011-08-10).

ICOMs etiska regler, 2005. Svenska ICOM, <http://icomsweden.se/wp-content/uploads/2010/12/etiska-reglerna1.pdf>) (länken kopierad 2011-08-10).

Institutet för folklivsforskning, 2011. Människans mångskiftande odlingar. Kulturhistoriska perspektiv. *Forskning vid museer*, sid. 161-177. Red. Svanberg, F. The Museum of National Antiquities, Stockholm, Studies 19. Historiska museet/Stockholm.

Jamtli – Skolprogram, 2011. Jamtli – Jämtlands läns museum, <http://www.jamtli.com/3869.skolprogram.html> (länken kopierad 2011-04-15).

Kan man vara mer hetero?, 2011. *Kan man vara mer hetero än kungen? Kungamakts uttryck genom tiderna*, Livrustkammaren, <http://lrk.lsh.se/default.asp?id=7459&catid=&refid=7461&filename=&xmlfilename=> (länken kopierad 2011-05-13).

Killar, 2011. Västergötlands museum, http://www.vastergotlandsmuseum.se/kulturvast_templates/Kultur_ArticlePage.aspx?id=68065 (länken kopierad 2011-05-18).

Kimmel, M. 1996. *Manhood in America. A Cultural History*. New York.

Kimmel, M. 2003. *The Invisible Sex. Masculinity in Contemporary America*. Berkely.

Krig, kön och sexualitet, 2011. Armémuseum, http://www.sfhm.se/templates/pages/ArmeStandardPage_2859.aspx?epslanguage=SV (länken kopierad 2011-08-05).

Ku2011/557/KA (2011-03-10), Regeringsbeslut, Kulturdepartementet, Uppdrag till Statens Historiska museer att ta fram underlag att utveckla metoder för en mer jämställd representation i utställningar och samlingar. SHM dnr 620-217-2011 (2011-03-14).

Kulick, D. 2005. Inledning. *Queersverige*, sid. 9-22. Red. Kulick, D. Stockholm.

Kvinnohistoria, livsöden, 2011. Armémuseum, http://www.sfhm.se/templates/pages/ArmeStandardPage_624.aspx?epslanguage=SV (länken kopierad 2011-08-05).

Kvinnors uppfinningar, 2006. Tekniska museet, <http://www.tekniskamuseet.se/1/331.html> (länken kopierad 2011-08-10).

Könad sprit?, 2010. Vin & Sprithistoriska museet, <http://www.vinosprithistoriska.se/?id=412> (länken kopierad 2011-05-11).

Larsson, M. 2011. *Män i baddräkt. En kroppslig kulturhistoria*. Nordiska museet/Stockholm.

Laskar, P. 2005. *Heterosexualitetens historia – kön, sexualitet, & njutningsnormer i sexhandböcker 1800-1920*. Stockholm.

Leeb du-Toit, J. 2005. Genus och identitet i sydafrikanska museer. *Det bekönade museet. Genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*, sid. 125-149. Red. Aronsson, I-L. & Meurling, B. Uppsala.

Levin, A. K. 2010. *Gender, Sexuality and Museums: A Routledge Reader*. Oxon/New York.

Liddiard, M. 2004. Changing histories: museums, sexuality and the future of the past. *Museum and Society*, vol. 2(1), sid. 15-29.

Lorentzen, J. & Ekenstam, C., red. 2006. *Män i Norden. Manlighet och modernitet 1840-1940*. Möklinta.

Lundberg, J. 2011. Nationalmuseum ska inte drilla besökare i feminism. *DN Kultur* 2011-04-19,

<http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/johan-lundberg-nationalmuseum-ska-inte-drilla-besokare-i-feminism> (länken kopierad 2011-04-20).

Lust & Last, 2011. Nationalmuseum, <http://www.nationalmuseum.se/sv/Besoka-museet/Utställningar1/Aktuella1/Lust-och-last/> (länken kopierad 2011-04-20).

Machin, R. 2008. Gender representation in the natural history galleries at the Manchester Museum. *Museum and Society*, vol. 6(1), sid. 54-67.

Magnusson, L. 2011. Museet vill styra besökarnas blick. *DN Kultur* 2011-04-11, <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/lisa-magnusson-museet-vill-styra-besokarnas-blick> (länken kopierad 2011-04-20).

MAN Konstpedagogisk verksamhet 2011. Museum Anna Nordlander, <http://man.skelleftea.org/> - klicka på Konstpedagogisk verksamhet (länken kopierad 2011-07-15).

Manligt – ur Gustaf V:s garderob, 2011. Livrustkammaren, <http://www.livrustkammaren.se/default.asp?id=7636&catid=&refid=7723&filename=&xmlfilename=> (länken kopierad 2011-05-11).

Maria – drömmen om kvinnan, 2008-2009. Historiska museet, <http://www.historiska.se/utställningar/tidigareutställningar/2009/Maria--drommen-om-kvinnan/> (länken kopierad 2011-05-11).

Meurling, B. 2009. Ett genusperspektiv på Upplandsmuseets insamling och klassificering av föremål 2001-2005. *Upplandsmuseets kunskaper om könsordningen. Rapport från en extern granskning 2006*, sid. 47-56. Red. Simonson, Ö. Upplandsmuseet/Uppsala.

Museer på stan, 2010. Stockholm Pride program, <http://www.stockholmpride.org/2010/Pride-Pa-stan/Nyheter/Museer-pa-stan/> (länken kopierad 2011-05-12).

Män i baddräkt, 2011. Nordiska museet, <http://www.nordiskamuseet.se/Publication.asp?publicationid=14111&cat=148&catName=utställningar&topmenu=148> (länken kopierad 2011-05-11).

NE.se HBT, <http://www.ne.se/lang/hbt> (länken kopierad 2011-04-19).

NE.se intersektionalitet, <http://www.ne.se/lang/intersektionalitet> (länken kopierad 2011-04-19).

NE.se jämställdhet, <http://www.ne.se/lang/j%C3%A4mst%C3%A4lldhet> (länken kopierad 2011-04-19).

NE.se maskulinitetsforskning, <http://www.ne.se/lang/maskulinitetsforskning> (länken kopierad 2011-05-02).

Nittve, L. 2006. Slentrianmässig prioritering av manliga konstnärskap. *DN debatt* 2006-04-18, <http://www.dn.se/debatt/slentrianmassig-prioritering-av-manliga-konstnarskap> (länken kopierad 2011-05-16).

Nordamerikas indianer, 2008. Etnografiska museet, <http://www.etnografiska.se/smvk/jsp/polopoly.jsp?d=1707> (länken kopierad 2011-05-13).

Norrbin, C. & Olsson, A. 2010. *Forskning saknas. En kunskapsöversikt över forskningsfältet jämställdhetsintegrering*. Jämi rapport 3/10, Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborgs universitet, http://www.jamiprogram.se/digitalAssets/1318/1318900_jamirapport_3.10.pdf (länken kopierad 2011-08-09).

Norrhem, S., Rydström, J. & Winkvist, H. 2008. *Undantagsmänniskor – en svensk HBT-historia*. Stockholm.

Ny utställning lyfter fram historiens kvinnor, 2010. Pressmeddelande maj 2010, Historiska museet, <http://www.historiska.se/press/pressmeddelanden/Pressarkiv-2010/Ny-utställning-lyfter-fram-historiens-kvinnor/> (länken kopierad 2011-05-11).

Olga och Ingegerd – vikingafurstinnor i öst, 2004. Historiska museet, <http://www.historiska.se/utstallningar/tidigareutstallningar/2004/olgaochingegeerd/> (länken kopierad 2011-05-11).

Olsson, A. 2010. *Slutrapport Program Jämi 2008-2010*. Jämi rapport 3/10, Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborgs universitet, http://jamiprogram.se/digitalAssets/1323/1323379_jamirapport_4.10.pdf (länken kopierad 2011-05-11).

Pauli, C. 2008a, Homosexuellas historia visas i stor museisatsning. *DN kultur & nöje* 2008-06-25, <http://www.dn.se/kultur-noje/konst-form/homosexuellas-historia-visas-i-stor-museisatsning> (länken kopierad 2011-05-12).

Pauli, C. 2008b. Nu kommer den största utställningen hittills om hbt-världens villkor. *DN På stan* 2008-06-24, <http://www.pastan.nu/merpastan/nu-kommer-den-storsta-utstallningen-hittills-om-hbt-varldens-villkor-1.32031> (länken kopierad 2011-05-12).

Queer: begär, makt och identitet, 2008. Nationalmuseum, <http://www.nationalmuseum.se/sv/Besokamuseet/Utstallningar1/Tidigare/Queer-begar-makt-och-identitet/> (länken kopierad 2011-05-12).

Queer vid sekelskiftet, 2011. Hallwylska museet, <http://www.hallwylskamuseet.se/default.asp?id=2158&refid=2063> (länken kopierad 2011-08-05).

Queering the museum, 2010. Birmingham museum, <http://www.bmag.org.uk/events?id=1196> (länken kopierad 2011-04-12).

Queersagor för vuxna, 2010. Historiska museet i Stockholm Pride program, <http://www.stockholmpride.org/2010/Program/Historiska-museet/Queersagor-for-vuxna/> (länken kopierad 2011-05-12).

Rainbow animals, 2008. Naturhistoriska Riksmuseet, <http://www.nrm.se/sv/meny/press/pressmeddelanden/ar/2008/vanligtmedhomosexualitetidjurvarlden.8078.html> (länken kopierad 2011-05-05).

Resor i tid och rum. Forntider – läs mer. Historiska museet, http://www.historiska.se/upload/fortid_res_tid_rum.pdf (länken kopierad 2011-05-11).

Riddarklubben, 2011a. Livrustkammaren, <http://lrk.lsh.se/default.asp?id=3768&ptid=&refid=3282&filename=&xmlfilename=> (länken kopierad 2011-05-13).

Riddarklubben, 2011b. Riddarklubben, <http://www.riddarklubben.nu/index2.html?http://www.riddarklubben.nu/blimedlem.htm> (länken kopierad 2011-05-13).

Riddartid, 2011. Livrustkammaren, <http://lrk.lsh.se/default.asp?id=3727&ptid=&refid=4683&filename=&xmlfilename=> (länken kopierad 2011-05-13).

Rolf de Maré, 2009a. Dansmuseet, <http://www.dansmuseet.se/> - klicka på Utställningar, Tidigare, 2009 (länken kopierad 2011-05-11).

Rolf de Maré, 2009b. Dansmuseet, <http://www.dansmuseet.se/exhibitions/files/demare/presentation.pdf> (länken kopierad 2011-05-11).

Rosander, J. 2011. *Kulturell identitet i samlingar*. Västergötlands museum.

Rosenberg, T. 2003. Om queerbegreppet. *Vad är queer? Professorsföreläsningar på DI*. Dramatiska Institutet skriftserie nr 2/2003, sid. 9-23.

Rubin, B. 2011a. Vakna, Nationalmuseum! *DN Kultur* 2011-04-13, <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/vakna-nationalmuseum> (länken kopierad 2011-04-20).

Rubin, B. 2011b. Då måste museerna vara pedagogiska. *DN Kultur* 2011-05-03, <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/birgitta-rubin-da-maste-museerna-vara-pedagogiska> (länken kopierad 2011-05-04)

Rum för genus, 2006. *Rum för genus. Redovisning av Arbetets museum uppdrag att pröva förutsättningarna för etablerandet av en resursenhet för genusfrågor vid museerna*. På uppdrag av Utbildnings- och kulturdepartementet. Arbetets museum, Norrköping.

Rydström, J. 1996. Queer teori och historia. *Lambda Nordica, Queer theory vad är det och vad är det bra för?*, nr 3-4 vol 2, sid. 81-99.

Samuelsson, A. 2008. *I naturens teater. Kultur- och miljösociologiska analyser av naturhistoriska utställningar och filmer*. Uppsala.

SHM lärarhandledningar, 2011, Historiska museet, <http://www.historiska.se/misc/gemensam/mal-grupper/larare/lararhandledning/> (länken kopierad 2011-07-20).

SHM skolprogram, 2011. Historiska museet, <http://www.historiska.se/misc/gemensam/malgrupper/larare/skolvisningar/> (länken kopierad 2011-04-15).

Simonson, Ö., red. 2009. *Upplandsmuseets kunskaper om könsordningen. Rapport från en extern granskning 2006*. Upplandsmuseet/Uppsala.

Steorn, P. 2010. Queer in the museum. Methodological reflections on doing queer in museum collections. *Lambda Nordica, Queer Methodology*, nr 3-4 2010 vol 15, sid. 119-141.

Steorn, P. Bidrag på JÄMUS hearing 2011-05-31. Webbsändning bidrag 2, <http://www.historiska.se/misc/Hearing-med-JAMUS/> (länken kopierad 2011-07-08).

Sunnevang, P. & Wahss, A-K. 2005. *Att hitta rätt – ett utvecklingsprojekt om metoder för att synliggöra genus i bild databaser*. Västergötlands museum/Skara.

Svenberg, F. 2009. *Museer och samlande*. The Museum of National Antiquities, Stockholm, Studies 12. Historiska museet/Stockholm.

Svanberg, F. 2010. Museer och hbtq: eftersatt. *museum.nu*, <http://blogg.historiska.se/museumnu/2010/07/26/museer-och-hbtq-eftersatt/> (länken kopierad 2011-05-12).

Svanberg, F. 2011. HBTQ-museum? *museum.nu*, <http://blogg.historiska.se/museumnu/2011/04/15/hbtq-museum/> (länken kopierad 2011-05-12).

Sveriges historia, 2010. Historiska museet, <http://www.historiska.se/utställningar/fastautställningar/Sveriges-historia/> (länken kopierad 2011-05-11).

Tellgren, A. 2011. I skuggan av. Kvinnliga modernister ur ett genuserorienterat perspektiv. *Forskning vid museer*, sid. 49-60. Red. Svanberg, F. The Museum of National Antiquities, Stockholm, Studies 19. Historiska museet/Stockholm.

Tellgren, A. & Werner, J., red. 2011. Representation och regionalitet. Genusstrukturer i fyra svenska konstmuseisamlingar. Kulturrådets forskning #3, Kulturrådet/Stockholm. http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2011/representation_regionalitet_web.pdf (länken kopierad 2011-11-24).

Tiden i rummet 2008. *Tiden i rummet: människor i Uppland under 5000 år*, Upplandsmuseet, <http://www.upplandsmuseet.se/Sidor/UTSTALLNINGAR/BASUTSTALLNINGAR/Tiden-i-rummet/> (länken kopierad 2011-05-11).

Tjeder, D. 2003. *The Power of Character. Middle-Class Masculinities, 1800-1900*. Stockholm.

Tvillingar, 2011. *Tvillingar – Heiddi Lunabba*, Museum Anna Nordlander, <http://man.skelleftea.org/> (länken kopierad 2011-07-15).

Tysta leken, 2011. *TYSTA LEKEN – Om maktstrukturer i klassrummet*, Museum Anna Nordlander, <http://man.skelleftea.org/> - klicka på Tidigare verksamhet (länken kopierad 2011-07-15).

UFOG, 2006. *Genus i museer UFOG-projektet*, <http://www.genusimuseer.se/ufog.html> (länken kopierad 2011-05-20).

VR Centers of Gender Excellence 2007, Vetenskapsrådet Centers of Gender Excellence, <http://vr.se/forskningvistodjer/forskningsmiljoer/centersofgenderexcellence/> (länken kopierad 2011-04-20).

Vem äger bilden av historien?, 2011a. Armémuseum, http://www.sfhm.se/templates/pages/ArmeExhibitionPage_98.aspx?epslanguage=SV (länken kopierad 2011-08-05).

Vem äger bilden av historien?, 2011b. Folder med HBTQ-stopp i basutställningen, Armémuseum.

Visa dig!, 2008a. Nordiska museet, <http://www.nordiskamuseet.se/Publication.asp?publicationid=10970&topmenu=0> (länken kopierad 2011-10-03).

Visa dig! Gamla foton – nya bilder, 2008b. Nordiska museet, <http://www.nordiskamuseet.se/Publication.asp?publicationid=10795&topmenu=0> (länken kopierad 2011-10-03).

Wadstein MacLeod, K. 2011. Saknas vilja eller kompetens? *SvD Kultur* 2011-04-13, http://www.svd.se/kultur/litteratur/saknas-vilja-eller-kompetens_6085715.svd (länken kopierad 2011-04-20).

Werner, J. 2011. Regionalitet och representativitet på konstmuseer. En fråga om representation. *Forskning vid museer* sid. 199-215. Red. Svanberg, F. The Museum of National Antiquities, Stockholm, Studies 19. Historiska museet/Stockholm

Westin, H. 2011. Hur mycket har hänt på HBT-fronten, egentligen? *Riksförbundet Sveriges museer Stafettbloggen*, <http://www.sverigemuseer.se/stafettbloggen/2011/05/helena-westin-hur-mycket-har-hant-pa-hbt-fronten-egentligen/> (länken kopierad 2011-05-18).

wikipedia.org LGBT, <http://en.wikipedia.org/wiki/LGBT> (länken kopierad 2011-04-19).

Åkerlund, C., red. 2011. *Bryt! Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet*. Tredje upplagan. Forum för levande historia/RFSL Ungdom. Stockholm.

BILAGA I. SAMMANFATTNING AV JÄMUS WORKSHOP VI VILL HA JÄMSTÄLLDA MUSEER! 31 MAJ 2011

KATTY HAUPTMAN & SUSANNA RAPPE GEORGE

Som start för arbetet med JÄMUS arrangerades den 31 maj 2011 en hearing och workshop på Historiska museet. Ett åttiotal deltagare deltog på plats under dagen. De flesta kom från museer runt om i Sverige, men bland deltagarna fanns även representanter från universitet, politik och media.

Syftet med hearingen var att lyssna in olika perspektiv på genus i museer, frågor rörande regeringsuppdraget, vilka behov som är mest angelägna att jobba med, samt att samla in idéer och förslag för JÄMUS vidare arbete. De synpunkter som fördes fram har bidragit till hur arbetsgruppen väljer att inrikta sitt fortsatta arbete.

FÖREDRAG

Dagen inleddes med en rad föredrag med syfte att belysa olika aspekter av genusarbete i museisektorn. Förhoppningen var att de inbjudna talarna skulle inspirera och väcka nya frågor. Ett par punkter som lyftes kommer bli särskilt betydelsefulla för Jämus fortsatta arbete. Först ut var Wera Grahn, forskare vid Norsk institutt for kulturminneforskning i Oslo, som betonade



Wera Grahn höll ett föredrag på temat *Genus och museiverksamhet*.
Denna och följande bilder: JÄMUS-projektet.

begreppsförståelse och kunskap för att jobba effektivt med genusfrågor. Sist i raden föreläsare kom genuspedagogen Lisa Andersson-Tengnér, som hade mer praktikorienterad inriktning. Hon bidrog med goda exempel på vad man kan påverka genom att helt enkelt ändra hur man säger och gör. Det illustrerar bredden i de perspektiv som presenterades under dagen.

Patrik Steorn, forskare vid Centrum för modevetenskap, Stockholms universitet, visade tydligt att maskulinitet och femininitet är föränderliga konstruktioner som har gestaltats på olika sätt i konsten, men också att etiketterna är otillräckliga för att alla människor ska känna igen sig. Det queera syns inte i museisystemen och frågan är vilken annan info än den någon stoppat in som man kan synliggöra ur ett katalogsystem? Samtidigt ställde han sig tveksam till att definiera nya queera kategorier. En farhåga är att kategoriseringar kan bli tveeggade svärd och missbrukas i förtryckande syfte. Detta är ett högaktuellt problem ur samlingsperspektiv, där det queera ofta saknas och det kvinnliga många gånger är underrepresenterat, medan det manliga utan kommentar får utgöra normen.



Patrik Steorn lyfte frågor kring *Queerperspektiv och museiverksamhet* i sitt anförande.

Vidare presenterade Hans Öjmyr, ordförande i Föreningen Genus i museer, föreningens verksamhet. Därefter följde två korta presentationer med reflektioner och diskussioner. Detta block inleddes med Anna Samuelsson, forskare vid Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet, som väckte frågor kring genus på naturhistoriska museer. Tore Danielsson, jämställdhetsamordnare och kommunikatör på Riksställningar reflekterade över hennes presentation.

Niklas Cserhalmi, museidirektör på Arbetets museum, berättade om en det förra regeringsuppdraget *Genus på museer* som rapporterades 2003. Då föreslogs att Arbetets museum skulle härbärgera en särskild resursenhet för genusfrågor. Anna Furumark, projektledare för "Norm, Nation och Kultur" på Örebro läns museum reflekterade.

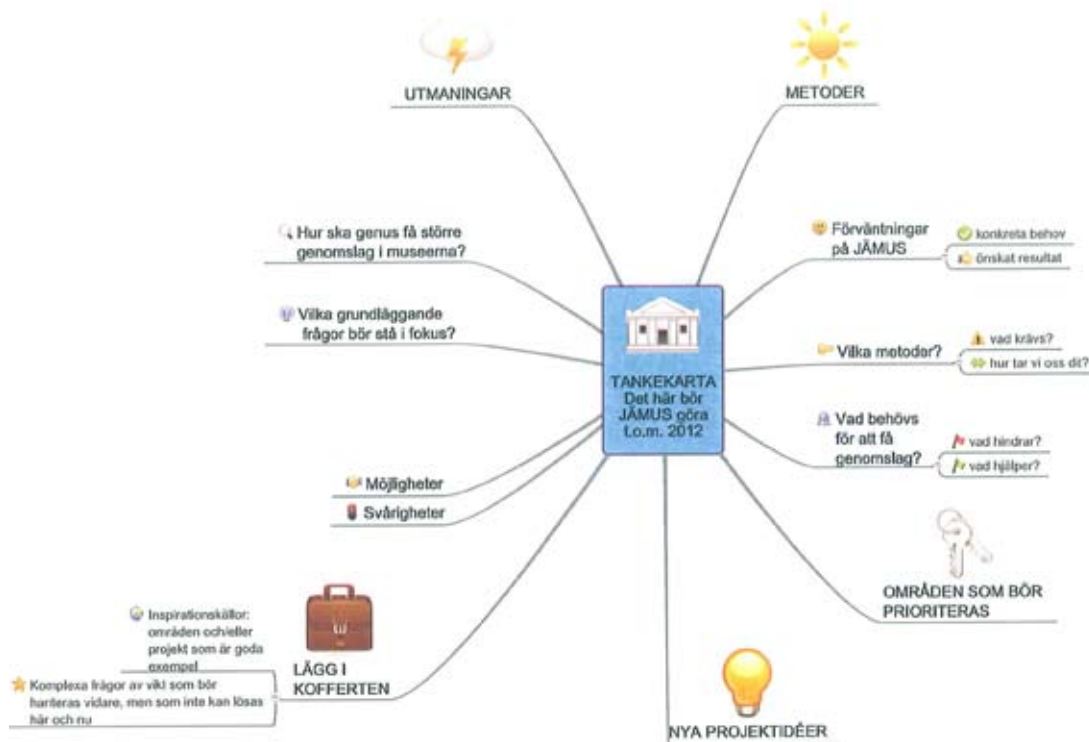
Föreläsningarna och diskussionerna filmades och livestreamades på Historiska museets webbplats. På så sätt fick många fler än de som kunde vara på plats möjlighet att ta del av se-

minariet. Huvuddelen av bidragen finns fortfarande att tillgå via denna länk: www.historiska.se/jamus.

WORKSHOPENS UPPLÄGG

Som avslutning på hearingen genomfördes en workshop där alla fick chansen att skicka med viktiga synpunkter för vidare JÄMUS-arbete. Deltagarna hade i förväg fritt fått välja att ingå i en grupp på tema *utställningar*, *pedagogik* eller *samlingar*. Av sammanlagt åtta grupper var fokus på utställningar populärast med fyra grupper, medan pedagogik och samlingar hade två grupper vardera.

Varje grupp fick ett skriftligt underlag med instruktioner. Den övergripande frågan var hur JÄMUS bör arbeta för att jämställdhet och genusfrågor ska få större genomslag i museernas verksamheter. Gruppernas uppgift var att först brainstorma kring denna fråga. Därefter skulle de ringa in prioriterade och/eller problematiska områden som är *utmaningar* för JÄMUS samt presentera förslag på konkreta *metoder* att använda.



Tankekartan fungerade som utgångspunkt för gruppernas arbete under workshopen.

Grupperna redovisade sitt arbete på varsitt stort pappersark, samt genom att muntligt lyfta fram den största utmaningen och bästa metoden i en kort presentation. Alla ark sattes upp på väggen och varje deltagare fick avslutningsvis prioritera de viktigaste metoderna och utmaningarna med tre röda metodprickar och tre gula utmaningsprickar.

RESULTAT

Genusarbete kräver mod och rejäla verktyg. Det tyckte i alla fall workshopgrupperna. Utmaningar saknas inte. Deltagarna prioriterade långsiktighet som den största av dem alla. Som god tvåa på utmaningslistan kom ledningens stöd och på bronsplats finns farhågor kring acceptansen för genusperspektiv och uppmaningen att bara sätta igång. Många av de utmaningar som prioriterades högt är väl värda att lyfta fram, till exempel att man måste få med

personal på alla nivåer och risken att arbetet med genus och hbtq-frågor kan bli ett alibi vid sidan av kärnverksamheten utan att genomgripande förändringar införs.

Men det var inte bara problem som listades, grupperna kom med en rad handlingskraftiga förslag. Den utan jämförelse högst prioriterade åtgärden är utbildning i någon form, särskilt för ledningen men också i form av värderingsarbete som gör att personalen vågar utmana vedertagna uppfattningar. Silverplatsen gick till att formulera argument för vad museer har att vinna på att jobba med genusperspektiv, följt av implementering av normkritiska perspektiv, verktygslådor och samverkan. Mer forskning om samlingarna och att ta in besökarnas åsikter lyftes särskilt fram.

Nedan följer en sammanfattning av de frågor som workshopgrupperna valde att ta upp. Grupperna sorterade vad som är utmaningar och metoder på olika sätt. Det kan tolkas som en varierande syn på förutsättningarna för att driva olika frågor eller som att etiketten avspeglar hur konkret de olika förslagen diskuterades i respektive grupp. Grundmaterialet är uppställt i prioriteringsordning enligt hur deltagarna har placerat sina prioriteringsprickar och sedan sammanförda till bredare teman.

GRUPPERING AV UTMANINGAR

20-30 PRICKAR

Långsiktighet och implementering

Långsiktighet i genusarbete är en betydande utmaning. Det finns farhågor för att genus och hbt-perspektiv också fortsättningsvis drivs av några eldsjälur vid sidan av. Många bra projekt har genomförts, men att få in genusperspektiv som en självklar del i en linjeverksamhet är betydligt svårare. Genusperspektiv måste implementeras kontinuerligt och konsekvent under lång tid och genomsyra flera delar av verksamheten. Samma utmaning gäller JÄMUS-projektet som bör satsa på åtgärder som lever vidare också efter att uppdraget har slutrapporterats.

Ledningens ansvar och att få med alla

Genusarbete är ett kollektivt ansvar. Jämställdhet kan inte vara förbehållet *en* ansvarig person. Genusmedvetenhet bör genomsyra alla museernas verksamheter och alla nivåer i organisationen. Mer utbildning är nödvändig och bör anpassas efter olika funktioner, arbetsroller och nivåer.

Särskilt viktigt är att ledningen har förståelse för syftet med genusarbete och kunskap om hur detta kan organiseras. Om inte ledningen och cheferna är engagerade, insatta och villiga att satsa är det svårt för den övriga personalstyrkan att driva på. Det måste finnas avsatt tid och pengar till att utbilda personal, omarbeta styrdokument samt se över existerande utställningar.

10-20 PRICKAR

Acceptans för genusperspektiv

Majoriteten av workshopgrupperna menade att museerna bör ifrågasätta normperspektivens berättelser. Museer ska presentera nya synsätt och att lyfta fram fler grupper i samhället, inte minst kvinnor. Några såg detta som en stor utmaning, medan andra valde att ta sig an perspektivmedvetenhet som en metod. De utmaningar som särskilt lyftes fram är att få acceptans för att arbeta med genusperspektiv i utställningsproduktioner, att granska och att våga bli granskad, samt att det ibland kan upplevas som det finns en "perspektivträngsel".

Att komma till skott och att vara modig

Ett par av grupperna pekade ut att långa startsträckor kan vara problematiska. Det finns en risk med att fastna i svåra perspektivdiskussioner och därmed inte komma till skott i praktiken. Grupperna var rörande överens om att man måste sticka ut hakan, våga försöka och inte vara rädd för att misslyckas. Men för det behövs kunskap, verktyg och engagemang.



Grupp Utställningar I. De högst prioriterade punkterna på denna plansch är utmaningen "långsiktighet" och metoden utbildning genom "ambulerande JÄMUS/GENUS-pedagog".

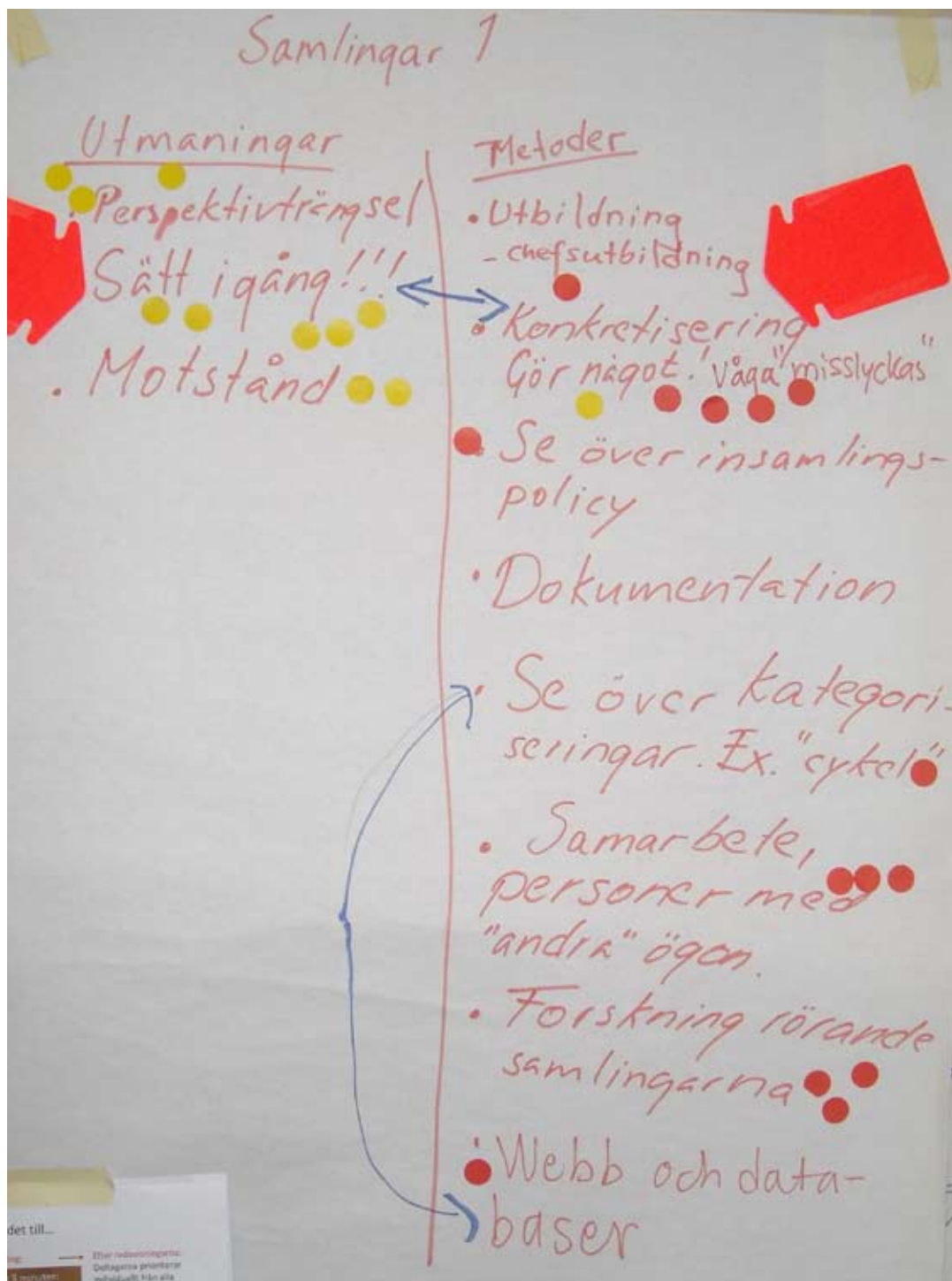
GRUPPERING AV METODER

20-30 PRICKAR

Utbildning

Den överlägset högst prioriterade metoden var utbildning av något slag. Deltagarna menade generellt att genuskunskap borde genomsyra alla nivåer i organisationen. Bred utbildning för alla kan också borga för långsiktighet eftersom kompetensen sprids på fler medarbetare. Ledningens stöd är avgörande, därför är chefer en prioriterad grupp att utbilda. Högt prioriterat var också att ledningen ska initiera värderingsarbete för att personalen ska våga utmana normperspektiv.

Andra metoder som föreslogs var att museerna skulle få ett särskilt stöd för genusfrågor i form av till exempel en ambulerande genuspädagog, vilket vore ett sätt att säkra den långsiktiga kompetensutvecklingen också när JÄMUS-projektet är avslutat.

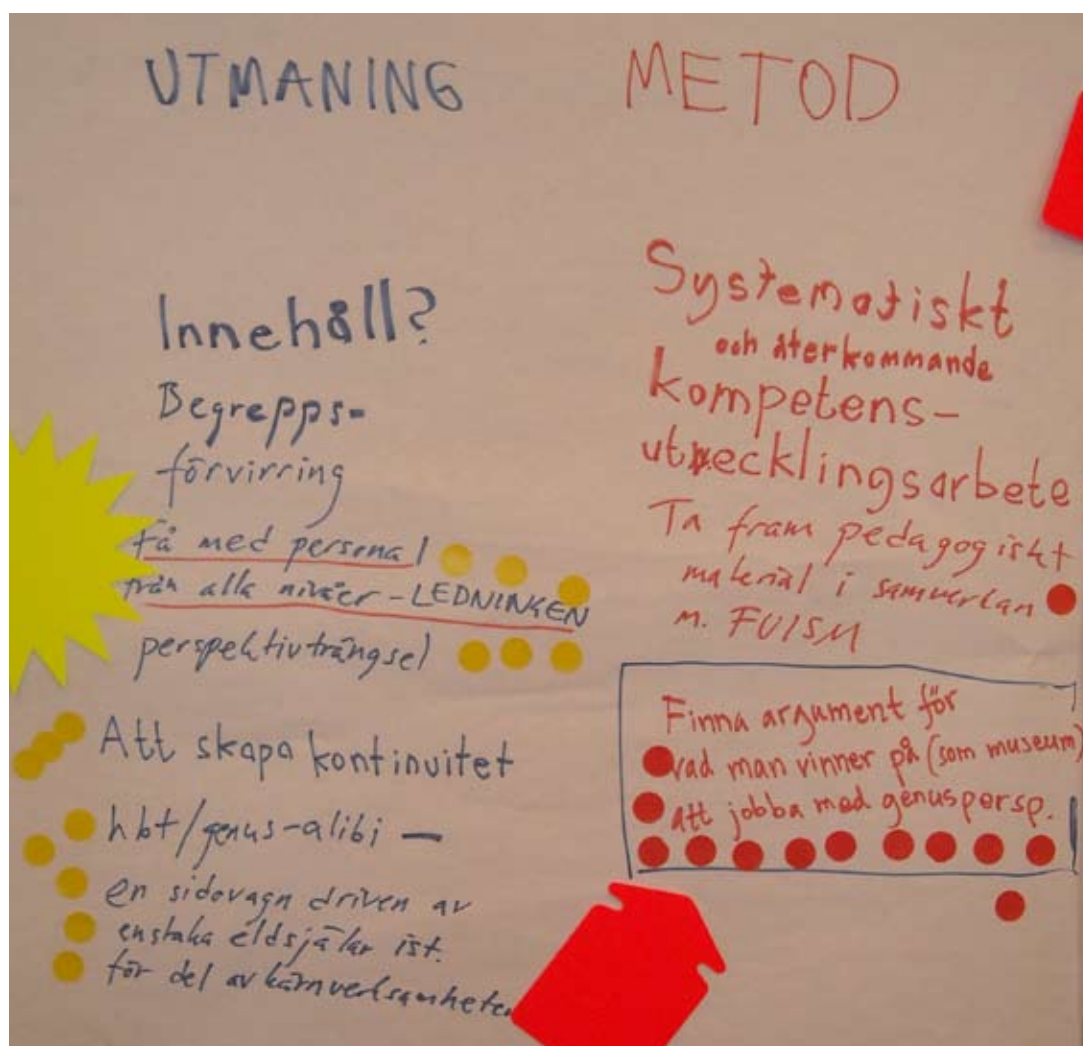


Grupp Samlingar 1. Denna grupp har tryckt på utmaningen "sätt igång" och att "våga misslyckas".

10-20 PRICKAR

Fördelarna med genusmedvetenhet

Genus kan fortfarande idag vara kontroversiellt i vissa sammanhang. Det är viktigt att lyfta fram vilka fördelar som finns med jämställdhetsarbete inom museer. Vad har museerna att vinna? Våga satsa och var inte rädd för att misslyckas.



Grupp Pedagogik 1. Här lyfts frågan att "finna argument för vad man vinner som museum på att jobba med genusperspektiv".

Normkritik i samlingar, utställningar och pedagogik

Kunskap om samlingarna är viktiga utgångspunkter för det arbete som kan göras i utställningar och med pedagogiska metoder. Därför bör samlingarna fokuseras särskilt. Det behövs arbete med kategorisering, begrepp i databaser, översyn av insamlingspolicy och inte minst mer forskning om genusperspektiv och museisamlingar.

I utställningar behövs särskilt fokus på vilket språkbruk som används. Utställningsgrupperna tog upp problemet med gamla benämningar som används oreflekterat i till exempel utställningstexter. Ett handfast förslag var att undvika genus-specifika ord för allmängiltiga påståenden som borde innefatta människor av olika kön. Genus- och normkritisk pedagogik är också bra redskap för arbete både med samlingar och med utställningar.

Styrdokument och checklistor och medvetna beställare

Flera grupper föreslog att medvetenhet om genusperspektiv regelmässigt skall skrivas in i styrdokument för olika verksamheter på museerna. Då kan genusfrågor bli del av de övriga rutinerna som alla har att förhålla sig till.

Flera röster uttryckte förhoppningar om att JÄMUS ska bidra med konkreta verktyg för att implementera genusperspektiv. Checklistor lyftes fram som en bra som metod. Checklistorna ska vara handfasta och kan ingå tillsammans med andra stöd i en praktisk verktygslåda

för olika verksamheter i museerna. En grupp efterfrågade dessutom medvetna beställare och rekryteringar.

Samverkan mellan museer och med besökarna

Samverkan mellan museer och andra kulturinstitutioner togs upp som en betydande metod för att lära av varandra och sporra till vidare arbete. En grupp tryckte särskilt på att det finns ett värde i att samarbeta med personer som med ”andra ögon” kan ge sin syn på museets genusmedvetenhet. Det formulerades också förväntningar på att JÄMUS ska fråga allmänheten/besökarna för att få in fler perspektiv.

VI TAR MED OSS

Resultaten av workshopen är en del av JÄMUS omvärldsbevakning och har bidragit till planeringen av det fortsatta arbetet med att forma konkreta delprojekt. I uppdraget från regeringen ingår att arbeta med *samlingar* och *utställningar*. Vi har med ledning av de teman som lyftes vid hearingen valt att lägga till fokusområdet *kunskapslyft*.

Vår förhoppning är att ett processinriktade upplägg, där museisektorn deltar i formuleringen av behov, ska bidra till att JÄMUS arbete blir angeläget för fler. På så sätt har resultaten goda möjligheter att implementeras brett och fortleva också efter att JÄMUS-projektet har avslutats.

BILAGA 2. UPPROP OM GENUSSATSNINGAR

Ett upprop om tips på genussatsningar på museer postades i flera grupper på Mötesplats museer (<http://sverigemuseer.ning.com/>), och genererade svar på JÄMUS-gruppens sida, vilka bifogas nedan tillsammans med uppropet. Grupperna som uppropet postades i var JÄMUS, Museet & Besökaren och Pedagogik på frilufsmuseer. Särskild kontakt togs med Stina Flink på Upplandsmuseet efter att hon postat svar på uppropet på JÄMUS-gruppens sida, vilket ledde till en mejlkonversation med henne samt med Barbro Björnemalm vid samma museum. Informationen från de konversationerna är invävd i texten ovan.

Inlägget i JÄMUS-gruppen länkades också till på Facebook, varav tips kom in om Etnografiska museets utställning Nordamerikas indianer och att två etnologer med inriktning genus utformade texterna till den. Vidare kontakt med uppgiftslämnaren ledde till tips om att kontakta Lotten Gustafsson Reinuius, globaliseringsintendent på Etnografiska museet. Informationen från konversationen är invävd i texten ovan.

UPPROPET PÅ JÄMUS-GRUPPENS SIDA PÅ MÖTESPLATS MUSEER

<http://sverigemuseer.ning.com/group/jmus/forum/topics/tipsa-om-genussatsningar-som>

(länken kopierad 2011-05-25)

Tipsa om genussatsningar som gjorts på museer de senaste åren!

Upplagd av [Lotta Fernstål](#) den 26 April 2011 klockan 10.12 i [JÄMUS](#)

I JÄMUS-projektet håller vi på med en inledande nulägesanalys av vad som gjorts kring genus och jämställdhet i museivärlden under de senaste åren. En del känner vi till sedan tidigare och mycket information finns att hitta på nätet, men inte allt. Hjälpt oss gärna med tips på sådant som gjorts eller som pågår! Eller som är i startgroparna!

Vi är intresserade av både samlingsfrågor, utställningsverksamhet, visningsverksamhet och pedagogik. Stora som små insatser. Även internationella exempel. Tipsen kan vara kortfattade och enkla, eller långa och redogörande. Vi är tacksamma för allt vi får in!

Posta tips här eller kontakta Lotta Fernstål via mail, lotta.fernstal@historiska.se

Nulägesanalysen görs som en av två förberedande insatser innan projektet utformas exakt. Detta för att vi vill kunna få input av så många intresserade som möjligt och skapa oss en bild av hur situationen ser ut innan vi går vidare med att skapa projektets innehåll. Den andra insatsen är en hearing 31 maj på Historiska museet i Stockholm - mer information om den kommer att komma snart!

Läs gärna mer om uppdraget och påbörjade diskussioner kring det här:

<http://kattyhistoriskamuseet.tumblr.com/post/4154248518/uppdrag-jamstalldhet>

<http://sverigemuseer.ning.com/group/genusimuseer/forum/topics/jaemstaelldhetsuppdrag-paa>

Svar från [Stina Flink](#) hos 2 Maj 2011 på 16.14

På Upplandsmuseet gjordes en genomgång av verksamheten 2006 som resulterade i en rapport med namn Upplandsmuseets kunskaper om könsmaktsordningen, som kan hittas här: <http://www.upplandsmuseet.se/PUBLIKATIONER/Skriftserien/>

Svar från [Stina Flink](#) hos 10 Maj 2011 på 14.24

”Upplandsmuseets kunskaper om könsordningen” är den korrekta titeln på rapporten.

Svar från [Stina Flink](#) hos 2 Maj 2011 på 16.19

Rapporten Genuskonstruktioner och museer - Handbok för genusintegrering som skrevs 2007 av Wera Grahn tar upp flera exempel på genusintegrering inom olika museiområden och på olika museer. Den innehåller också en verktygslåda för genusarbete inom museer.

Svar från [Lotta Fernstål](#) hos 2 Maj 2011 på 17.06

Tack för dina tips! :-) Rapporten från 2006 hade jag inte koll på innan. Kommer återkomma till dig med några frågor också. / Lotta

Svar från [Stina Flink](#) hos 10 Maj 2011 på 18.07

Projektet UFOG som genomfördes 2006 på flera olika museer i landet. Läs mer på <http://www.genusimuseer.se/ufog.html>

Svar från [Eva Viola Hult](#) hos 13 Maj 2011 på 8.59

”Känn dig själv” Genus, konstruktion och kulturhistoriska museirepresentationer” doktorsavhandling 2006. Tema genus Linköpings universitet Wera Grahn.

”Det bekönade museet” Genusperspektiv i museologi och museiverksamhet. Antologi Uppsala universitet 2005. Inga-Lill Aronsson & Birgitta Meurling (red)

Svar från [Eva Viola Hult](#) hos 13 Maj 2011 på 9.33

På Statens maritima museer har vi sedan sex år tillbaka en intern genusgrupp med sex, sju representanter från museets olika verksamheter. Vi vidareutbildar oss genom att läsa, se utställningar, diskutera insamling, pedagogik och annat. Vi vill vara en liten grupp som blir mer och mer kunnig i dessa frågor i syfte att försöka utveckla våra museers verksamheter med hjälp av olika genusperspektiv. I år planerar vi att ha längre samtal med våra tre museichefer. Samtal som redan resulterat i att vi diskuterar genusperspektiv i en kommande utställning. I myndighetens satsning ”Cemas”, som innebär samarbete med Stockholms universitet vad gäller maritim forskning, ingår forskare i etnologi och historia som arbetat eller arbetar med genus. En av dessa har haft en föreläsning för de anställda. Vasamuseets chef Marika Hedin är genusforskare och har också hon haft en föreläsning. 2006 deltog myndigheten i föreningen Genus i museers projekt ”UFOG”. Jag har ordnat en halvdag för alla anställda med de två genusforskarna Wera Grahn och David Tjeder.

Svar från [Lotta Fernstål](#) hos 13 Maj 2011 på 9.49

Eva - tack! Jag hade faktiskt på listan att kontakta dig för lite mer info om hur ni arbetar i er lokala genusgrupp på maritima, som du nämnt i e-mail tidigare. Så stort tack för inblicken och information!

Svar från [Ankie Wahss](#) hos 18 Maj 2011 på 11.31

På Västergötlands museum har vi arbetat med olika delar av samlingarna.

1) I början av 2000-talet inledde vi att gå igenom de äldre registrerade arkiven för att se vem(/vad) de egentligen handlade om. Det visade sig att kvinnor/kvinnors liv dolde sig bakom arkivbildare som var män. Vi hade alltså ett genusperspektiv vid genomgången. Pro-

jektet var litet, ingen rapport finns, bara ett arbetsmaterial.

2) ca 2005 genomfördes projektet "Att hitta rätt" ett försök att klassificera fotografier utifrån ett genusperspektiv.

3) 2010 Genomför projektet "Kulturell identitet i samlingar" där genusperspektivet är EN aspekt. Rapporten kommer att läggas ut på vår webbplats i veckan.

4) I den nya basutställningen om förhistoria arbetar man aktivt med genusperspektiv. Utställningen har vernissage i januari 2012.

Svar från [Lotta Fernstål](#) hos 18 Maj 2011 på 14.53

Tack för info! "Att hitta rätt" har jag precis framför mig. Ser fram emot rapporten som kommer i veckan! Såg på er hemsida att ni har utställningen "Killar" som pågår nu också.

Svar från [Eva Viola Hult](#) hos 23 Maj 2011 på 9.15

Historik om föreningen Genus i museer

1996 bildades ett nätverk som hette "Nätet kvinnor-museer" vars syfte var "att skapa kontakt mellan museianställda, forskare, konstnärer med flera för att tillsammans bidra till att köns- eller genusperspektivet blir självklart i museernas verksamhet, och genom museerna sprida kunskap om kvinnors erfarenheter och villkor". Nätverket genomförde seminarier och debatter och deltog med programpunkt i den årliga museiveckan. 2001 informerades om att Kulturdepartementet skulle utse en formell arbetsgrupp om genus på museer, och gruppen diskuterade om nätverket inte längre behövdes.

Men istället blev det en "nytändning" i och med att flera och nya personer engagerade sig, och vid årsmötet 2002 beslutades att nätverket skulle omvandlas till en förening, "Föreningen för genusfrågor i museer" med syftet att "aktivt driva genusrelaterade frågor inom museiområdet" som första punkt i sina stadgar. Styrelsemedlemmar blev intervjuade av Kulturdepartementets arbetsgrupp och vi var också på möte hos Kulturdepartementet. Departementet gav oss ett konkret uppdrag att utarbeta en skriftlig rapport från föreningens programpunkt under museiveckan 2003 "Bilder av manligt och kvinnligt på museer", som var ett mycket välbesökt seminarium. Föreningen svarade sedan på Kulturdepartementets förslag (DS 2003:61) om ett resurscentrum för genusfrågor vid landets museer. Vi var mycket positiva till det och framhöll vikten av att ett sådant centrum borde få en stark ställning finansiellt och vetenskapligt. Detta resurscentrum blev dock aldrig av.

Föreningen fortsatte sin verksamhet och bland aktiviteter de närmaste åren kan nämnas medlemsresor till Kvinnomuseerna i Århus i Danmark och till Kongsvinger i Norge, samt boken "Det bekönade museet" med artiklar av flera av föreningens styrelsemedlemmar. Vi anordnade också presentationer av boken på Nobelmuseet och i Uppsala.

Från november 2005 till december 2006 ledde föreningen ett projekt med stöd från Framtidens kultur som kallades för "UFOG" (Upptäck! Förändra! Om genusmedvetande i museerna). Projektet gick ut på att öka medvetandet om vad som kan vara genusrelaterat i museernas arbete. Följande museer deltog i projektet; Statens maritima museer, Bohusläns museum, Skellefteå museum och Göteborgs konstmuseum. Museerna gjorde egna målbeskrivningar och föreningen anordnade en utbildning som varade i två dagar. Föreläsare var ett tiotal personer från både universitets- och museivärlden och det var sammanlagt 30 personer från deltagarmuseerna som fick den här utbildningen. Föreningen gav senare tips och förslag till åtgärder för de museer som deltog. Sammanfattningar och utvärderingar av det hela skickades vid flera tillfällen ut till alla museer i Sverige.

2006 disputerade vår styrelsemedlem Wera Grahn på avhandlingen "Känn dig själv" Genus, historiekonstruktion och kulturella museirepresentationer" på tema Genus vid Linköpings universitet. Där fokuseras just på de frågeställningar som vår förening ägnar sig åt. Wera berättade om sin avhandling för våra medlemmar vid en sopplunch på Strindbergsmuseet.

Skriften "Upplandsmuseets kunskaper om könsordningen" var ett resultat av den externa granskning som gjordes av tillämpningen av genusperspektiv på Upplandsmuseet. På Upplandsmuseet hade nämligen en medveten genussatsning pågått under flera år. Wera Grahn var just då knuten till Upplandsmuseet och 2007 skrev Wera sin "Genuskonstruktioner och museer" där det ges konkreta förslag på hur genusintegrering i museernas olika verksamheter kan gå till.

2009 skickade föreningen ut en enkät till så gott som samtliga Sveriges museer med frågan "Hur arbetar ert museum med genus och ser ni några hinder för arbetet". Föreningen fortsatte med att besöka utställningar och andra aktiviteter på museer, och diskuterade dem med "genusglasögonen på".

2009 anordnade vi ett seminarium på Västergötlands museum i Skara då vi bland annat diskuterade utbildningsfrågor med representanter för högskolor. Innan dess hade föreningen gjort en liten undersökning om hur "genus" nämns i kursutbudet på Stockholms och Uppsala universitet samt på KTH (det visade sig att genus nämndes inte särskilt ofta). Eftersom utbildning är något som alltid efterfrågas i enkäter som görs om genus på museer, diskuterade vi fortbildningskurser för museipersonal, särskilt tillsammans med Högskolan på Gotland. 2009 anordnades dessutom en vinterresa för medlemmarna till Museum Anna Nordlander och till Skellefteå museum.

2010 bytte föreningen namn till "Genus i museer" och det året anordnades bland annat föreläsningen "Att samverka i offentlighetens tjänst – varför jämställdhet och jämlikhet är kvalitet för museer" med Annika Olsson från Jämi, Jämställdhetsintegrering i staten.

/Eva Hult

Svar från [Ankie Wahss](#) hos 24 Maj 2011

Länk till rapport [http://www.vastergotlandsmuseum.se/upload/VGM/Nedladdningsbart/PDF/kulturell identitet i samlingar.pdf](http://www.vastergotlandsmuseum.se/upload/VGM/Nedladdningsbart/PDF/kulturell%20identitet%20i%20samlingar.pdf)

Svar från Lotta Fernstål hos 25 Maj 2011 på 13.24

Ankie - tack för länken! Ska nu läsas med sotrt intresse. /Lotta

Svar från Hanna Nydahl hos 8 Juni 2011 på 11.02

Det här kanske kan vara något att hålla ögonen på: <http://www.unstraight.org/>

Svar från Lotta Fernstål hos 15 Juni 2011 på 11.01

Aha, tack Hanna - dera hemsida är uppe! Har väntat på den. Definitivt intressant att hålla ögonen på!

